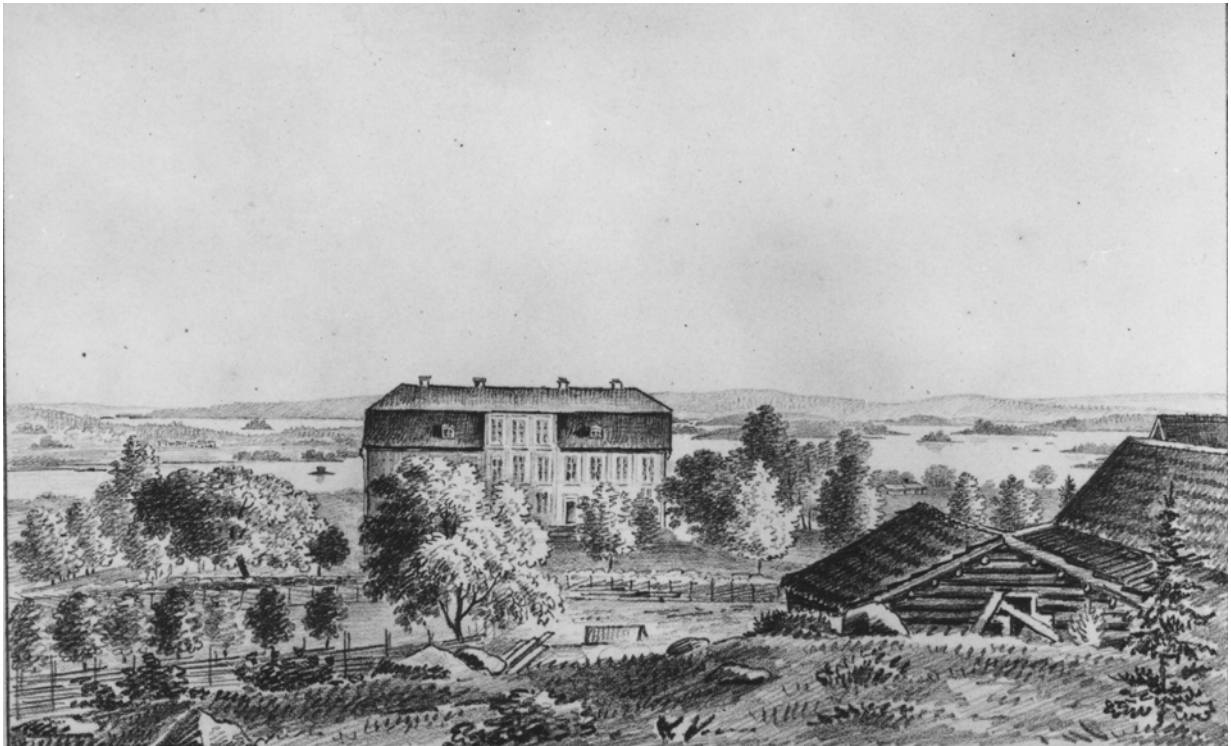

Woipalan (Johannisbergin) kartano Gripenbergien aikana 1783-1842

sekä

Odert ja Sebastian Gripenbergin merkitys
Sääksmäen koulujen alkuhistoriassa

*Yleisesitys,
koonnut Kari Rydman 2008*

Voipaalan kartano ennen Gripenbergejä

Niin Voipaalan kuin Rapolankin omistivat isonvihan aikana **Ruthenhjelmin** sukuun kuuluvat korkea-arvoiset sotilaat, ja on mahdollista etteivät tämän suvun miehet enää hävityn sodan jälkeen palanneet omistuksilleen. Ratsumestari Gustaf Ruthenhjelmin (kuollut viimeistään 1723, mahdollisesti jo sodan aikana) leski Magdalena Berg omisti Voipaalan 1720-luvulla yhdessä 1723 vihityn toisen miehensä Reinhold **Pajkullin** kanssa. Että Pajkull todella asui Voipaalaa, todistaa se, että hänen tyttärensä (?) Elisabeth Charlotta vihittiin siellä 1725 Jacob Pontus Cedersparren kanssa.

[IGNATIUS] Ruthenhjelmien toista sataa vuotta jatkunut omistus Voipaalassa katkesi vuonna 1731, kun Sääksmäen kihlakuntien tuomari ja Hämeenlinnan pormestari Anders **Ignatius** osti Voipaalan. Näin alkoi toinen pitkä sukuperimyksen kausi, jota niin ikään kesti toista sataa vuotta.

[VOIVALENIUS] Tuomari Ignatius kuoli jo 1737, ja tuosta eteenpäin kartano oli ilmeisesti perikunnan omistuksessa. Siihen kuului mm. Ignatiuksen leski Margareta Sofia Godenhjelm, heidän poikansa, Helsingin pormestari Anders Ignatius nuorempi, sekä vanhin tytär Margareta Eleonora miehensä, Sääksmäen kihlakuntien tuomari Johan **Voivaleniuksen** (1697-1776) kanssa.

[JANSSON] Voivaleniuksen ja Margareta Ignatiuksen tytär Hedvig Eleonora (1737-77) nai 1757 kihlakunnantuomari Jan **Janssonin** (1724-97), joka vuonna 1768 osti kartanon perikunnalta 63000 kuparitaalarin hinnalla. Komeaa kauppakirjaa säilytetään Valkeakosken kaupungin kotiseutuarkistossa. Janssonin kohosi ammatissaan korkealle, kuten Suomenkieliset Tieto-Sanomien 1776 kertoo:

”S. 29. p. viimeisessä Loka-Kuussa on Tuomari Eli- ja Ala-Sääksmäen Kihlakunnissa Hr. Jan Jansson tullut Armosa asetetuxi Lagmannin wirkaan Uuden Maan ja Hämeenlinnan Lagmannikuntiin.”

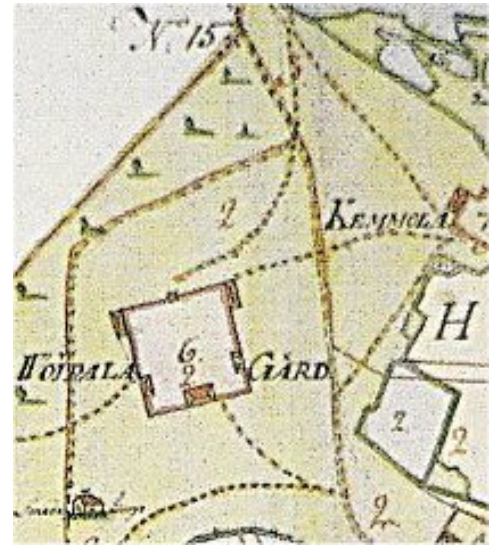
[GRIPENBERG] Jan Janssonin ja Hedvig Eleonora Voivaleniuksen tytär Hedvig Lovisa nai 1780 Hämeen rykmentin luutnantti Hans Henrik **Gripenbergin**, joka osti kartanon kokonaan omakseen 1783. Tästä alkoi Gripenbergien kausi Voipaalassa, sen loistoaika, jota tosin kesti vain 60 vuotta.

Huom.! Eino Jutikkalan kirjoittamassa Sääksmäen pitäjän historiassa on tällä kohtaa virhe, joka kertaantuu kaikissa sen jälkeisissä esityksissä. Yksi sukupolvi (Voivalenius) on jäänyt väliin. Ehkäpä isä ja poika Anders Ignatius tai äiti ja tytär Hedvig ovat sekoittuneet toisiinsa.

Isoviha tuhosi rankasti myös Sääksmäkeä. Voipaalan rakennusten kunnon on täytyntä olla surkea. On luultavaa, että jo tuomari Ignatius rakensi 1730-luvulla uuden päärakennuksen. Se lienee sijainnut suunnilleen nykyisen päärakennuksen tienoilla, ja yhdessä ulkorakennusten kanssa se muodosti suljetun pihapiirin. Päärakennus on ollut ajallensa komea, kolmanneksi suurin koko Hämeessä, ja ikkunoita oli 25 kappaletta. Kartanon

yhteyteen perusti viimeistään laamanni Jansson puutarhan, jonne istutettiin omena- ja kirsikkapuita, sekä viinimarjapensaita. Näin Voipaala kulki kehityksen etunenässä jo 1700-luvun puolesta välistä alkaen, ja muodosti tukevan pohjan Gripenbergien moderneille pyrkimyksille.

Voipaalan pihapiiri 1760-luvulla, tuomari Janssonin aikaan. Tiet koskien myllyiltä ja Kemmolan rustholista tulivat harjunrinteen alta pohjoisesta, tie Rapolaan lähti arvatenkin karjapihan suunnasta, ja tie kirkolle suuntautui vielä kohti päätietä Sassin talon tienoille (oikeassa alakulmassa). Karttaan on jo suunnitelmana piirretty suoran tien aukaisu päärakennuksesta tapulille halki kirkkovainion, suunnitelma joka muodosti Gripenbergin asemakaavan ytimen, ja joka edelleenkin hallitsee nykyistä asemakaavaa.

Kenraalin aika Voipaalassa 1783-1813

Itä-Göötanmaalta peraisin olevaan sukuun kuuluva Johan **Wittman**, Suomen sotakomisaaari, aateloitiin 1676 nimellä **Gripenberg**. Hänen jälkeläisensä toimivat kaikki sotilasalalla, varsinkin Porin ja Hämeen jalkaväkirykmenteissä. Johanin pojanpojalla everstiluutnantti Odert Johan Gripenbergillä (1722 Hämeenkyrö - 1803 Ulvila) oli kahdesta vaimosta (Eva Gustafva Silfversparre ja Hedvig Christina Hastfer) yhteensä 18 lasta, joista yhdeksän upseeripoikaa, heidän joukossaan Voipaalaan tullut Hans Henrik. Kaikki yhdeksän olivat pitkiä, kolmen kyynärän korkuisia, ja kuningas Kustaa III laskikin leikkiä armeijastaan jossa oli ”27 kyynärää Gripenbergejä”.

Hans Henrik Gripenberg (1754 Huittinen - 1813 Tukholma) kohosi sotilasarvosaan nopeasti. 1785 hänestä tuli Sääksmäen komppanian päällikkö, ja 1788 Hämeen rykmentin majuri. Kustaa III:n hyökkäyssota 1788-90 Venäjälle oli monin tavoin huonosti valmisteltu, mikä nostatti suuressa osassa upseeristoa kapinamieltä, joka huipentui nk. Anjalan liittoon. Gripenberg ei kuitenkaan suostunut allekirjoittamaan paperia. Kunnian miehenä hän teki velvollisuutensa etulinjassa, vailla muita poliittisia pyrkimyksiä.

Gripenberg nousi lopulta kenraalimajuriksi Suomen sodassa 1808-09, huonosti johdetussa sodassa joka monin tavoin koitui myös hänen kohtalokseen. Tästä myöhemmin. Vähinä rauhan vuosina hän ehti kuitenkin aloittaa Voipaalan uudistustyöt, joiden jäljet näkyvät kartanolla edelleenkin.

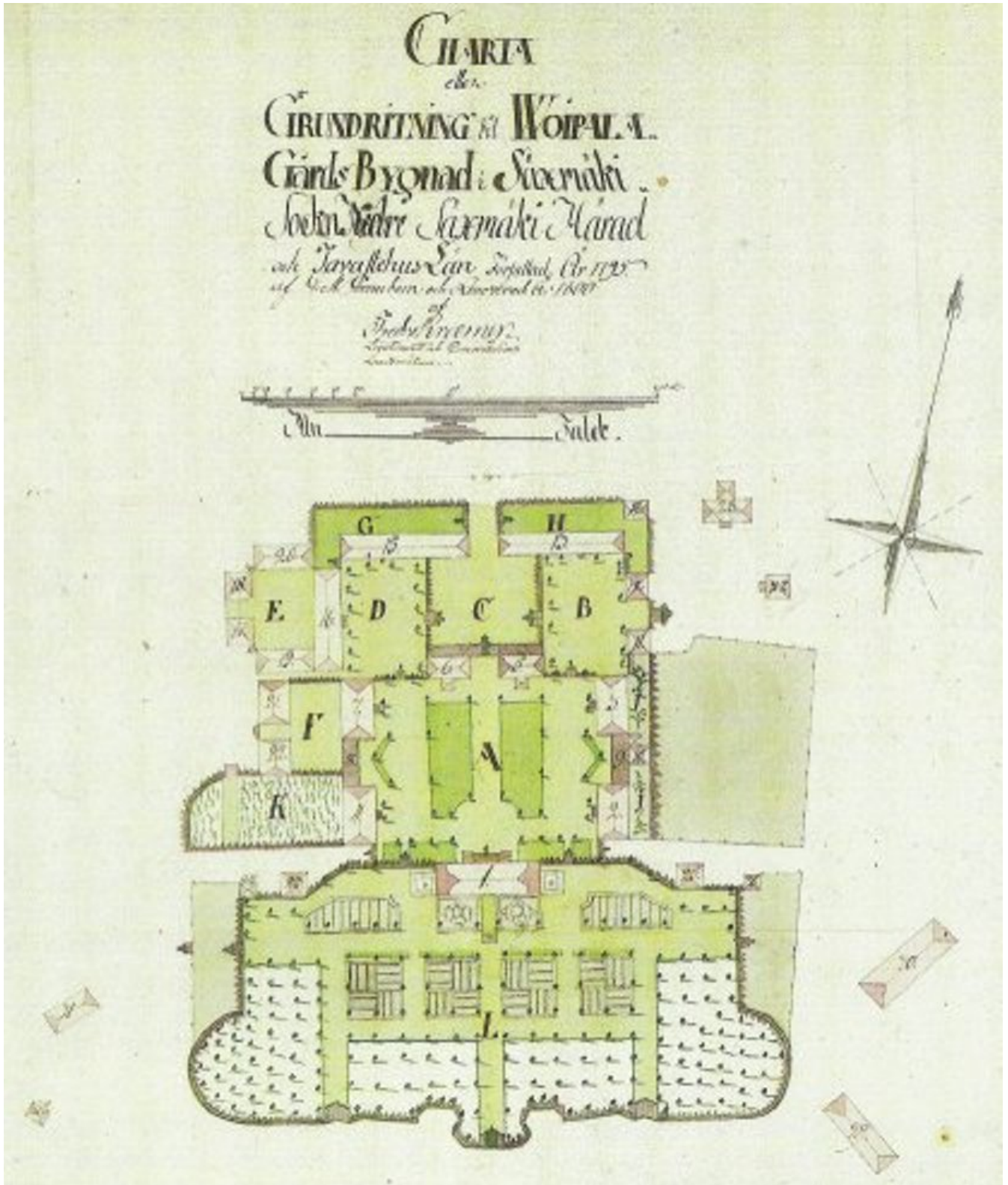
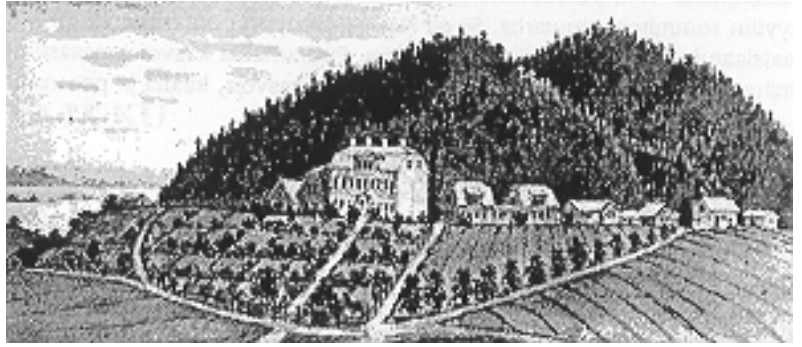
Uusi päärakennus valmistui 1792, ja oli tuolloin 46:ine ikkunoineen koko Suomen suurin puurakennus¹. Tuolloin vallitsi Sääksmäessä ankara puupula. Järeää mäntytukkia ei juuri ollut saatavilla, joten rakennus tehtiin pääosin kuusitukeista, ja osin käytettiin tietysti myös vanhan päärakennuksen hirssiä. Kartanon ympärille rakennettiin korkean aidan

1) Haggrén 2001

Piirros Voipaalan (Johannisbergin) kartanosta aivan 1800-luvun alusta. Puiston ja puutarhan laajuus käy hyvin ilmi. Päärakennus oli maalattu helmenharmaaksi, pärekatto punamullattu. Päärakennus on olennaisesti saman näköinen kuin M. v. Wrightin piirroksessa 1840-luvulta. Puistoa ympäröivät rakennukset on myöhemmin purettu tai siirretty paikoiltaan, ja niiden hirsistä näkyy mm. nykyisessä miespihan aittarivistössä.

Alla Voipaalan asemakaava kenraalin ajalta.

ympäröimä ranskalaistyylinen puutarha ja puisto symmetrisesti aseteltuine sivurakennuksineen. Samalla viimeistään avattiin jo aikaisempaan karttaan merkitty aksiaalinen tie kirkolle. Puutarhassa oli sekä hyöty- että koristekasveja, kymmeniä omena-, päärynä- ja kirsikkapuita, sekä karviais- ja viinimarjapensaita.

Koska everstiksi kohonnut kartanon isäntä oli Hämeen rykmentin komentaja, Voipaalassa sijaitsi myös rykmentin kanslia. Väkeä oli paljon, sotilaita ja kartanon työväkeä. Rakennuksia tarvittiin paljon ihmisten majoittamiseksi, varmasti enemmän kuin tuonaikaiseen asemakaavaan on merkitty.

Kuningas Kustaa IV Adolfin vuonna 1799 syntyneen kruununperillisen kunniaaksi Gripenberg järjesti Voipaalassa uudenvuoden päivänä 1800 suuren juhlan. Tästä ”mitättömästä ja yksinkertaisesta”, mutta myös ”alamaisimmin hyvää tarkoittavasta juhlatilaisuudesta” on säilynyt selostus¹, jonka avulla saamme pienen välähdyksen aateliskartanon elämän juhllisimmista puolista.

Juhla alkoi aamun ensimmäisen sarastuksen tienoilla suurten kanuunoiden laukauksilla. Läsä oli noin 80 vierasta, Hämeen rykmentin upseeristoa, sekä Sääksmäen ja naapuripitäjien säätyläistöä daameineen. Jumalanpalveluksen toimitti ”Everstin poikien opettaja Filosofian Maisteri Ahlstedt²”, ja sen lopuksi laulettiin virsi ”Hela werlden fröjdes Herran” sotilassoittajien säestämänä.

Kello 12 tarjoiltiin juhla-ateria, jonka yhteydessä eversti Gripenberg piti peräti kahdeksan puhetta. Ne oli osoitettu ”Arvoisille Ystäville” ja ”Rakkaille Tovereille”, ja niiden yhteydessä kohotettiin maljoja mm. kuninkaallisen perheen jäsenille.

Upseereille Gripenberg sanoi: ”Olkaamme me sodan miehet jokaisena silmänräpäyksenä valmiit uhraamaan jokainen suonissamme virtaava veripisara tämän kuninkaan puolesta, joka pitää suurimpana kunnianaan meidän onnellisuuttamme; sillä näin säilytämme varmimmin sen rauhan ja onnen hedelmät, jotka kunniaakkaan Hallituksen ansiosta saamme korjata, aikana, jolloin muissa maissa virtaa niin paljon verta, jolloin niin monet miljoonat ihmiset temmataan pois kesken vuosiensa, niin monien kansalaisten talot ja omaisuus tuhotaan, ja lukemattomia muita onnettomuuksia tapahtuu, kaikki seurauksena ajatustavan vääristymisestä”.

Saman päivän iltana everstin lapset ja jotkut seurueen jäsenistä esittivät paikalle pystytetyssä teatterissa Prologin ja Näytelmän, jonka nimi oli ”Papukaija, eli Rakastakaa Isää ja Isänmaata”. Sitten alkoi tanssi, jonka tauoilla tarjottiin runsaita virvokkeita, ja joka päättyi vasta puolen kuuden aikaan aamulla.

Juhla ja ilonpito jatkui seuraavinakin päivinä, ja vieraat lähtivät vasta tammi-kuun 3. päivän iltana.

Runsaan seitsemäntoista rauhan vuoden aikana Gripenberg hoiti kartanoaan, rai-

---

1) Svenska Riksarkivet, selostettu *Gripenberg (1937)* 2) Ahlstedtista tarkemmin sivulla 7

<p>H.H.Gripenbergille syntyi 10 lasta. Heistä kaksi poikaa (-81, -90) ja tyttö (-93) kuoli pikkulapsena. Kaksi tytärtä (-83, -84) nai maaherran (Langenskiöld, von Schoultz), yksi (-86) laamannin (Sundwall). Yksi tytär (-93) pysyi naimattomana (stiftsjungfru). Aikuiseksi kasvaneista pojista Odert (-88) ja Sebastian (-95) jatkoivat Voipaalan isännyyttä. Naimattomaksi jäänyt Gustaf Adolf (-91) toimi prikaatin adjutanttina kenraali von Döbelnin alaisuudessa, jäi hävityn sodan jälkeen Ruotsiin, liittyi luutnanttina Napoleonin puolella taistelleeseen Westfalenin kaartiin, ja kaatui Smolenskissa 1812.</p>
---

vasi peltoa, kuivatti suota, hankki karjaa, osti ja möi tiloja, hoiti kartanon myllyjä Valkiakoskessa, ja erään tiedon mukaan¹ kartanon mailla sijaitsi oma krouvikin. Samaan aikaan hän hoiti rykmenttiään, ja mietti maan puolustusvalmiutta. Vuonna 1806 hän esimerkiksi teki aloitteen pioneerijoukkojen perustamisesta, joka vapauttaisi varsinaisen miehistön työkomennuksilta.

Gripenberg oli pitkä ja hoikka, vakava ja loppuvaiheissa myös hiukan raskasmielinen mies, jolle velvollisuus, rehellisyys ja korkea moraalit olivat tärkeitä. Perhettään ja lähisukuaan hän rakasti yli kaiken. Hänen vaimonsa Hedvig oli aateliton, samoin poikien Odertin ja Sebastianinkin vaimot, mikä kertoo tietynlaisesta modernista katso- muksesta perheen piirissä. Hän liitti vaakunaansa tunnuslauseen ”Handla hederligt gläder”. Alaisiaan kohtaan niin armeijassa kuin kartanossakin hän oli ystävällinen ja ymmärtävä, mutta ylempiensä kanssa hänellä oli ajoittain vaikeuksia. Hänestä ei ollut hovimieheksi, ja valtiolliset juonittelut olivat hänelle vieraita. Tämä käy ilmi varsinkin onnettoman sodan 1808-09 aikana.

Etulinjan soturina hänen oli vaikea ymmärtää kelvotonta sodanjohtoa, varsinkin ylipäällikkö Klingsporia. Mutta lopulta hänen kenraalimajuriksi kohonneena ja Ruotsin pohjoisen armeijakunnan komentajana oli itsekin antauduttava, toivottomassa tilanteessa ja vähiin käynyttä miehistöään säästääkseen. Tämän vuoksi Ruotsin uusi hallitus epäili häntä maanpetoksesta, mikä kävi vanhan miehen kunnialle. Uutta hallitsijaa keisari Aleksanteria suuresti kunnioittavana hän halusi kuitenkin 1813 mennä Tukholmaan sotilaankunniaansa puolustamaan, mutta kuoli siellä 25.10.1813. Hänet haudattiin vävynsä maaherra von Schoultzin omistamaan hautaan Johanneksen hautausmaalla.

Gripenbergin vaiheista Suomen sodassa on laaja kuvaus G.A.Gripenbergin kirjoittamassa elämäkerrassa². Jälkipolvet ovat selkeästi palauttaneet Gripenbergin maineen, ja korostaneet hänen sotilashyveitään.

Kenraali Gripenbergin hautakivi Tukholmassa

1) Gripenberg 1937, s. 73 2) Gripenberg 1937, ss. 75 - 292

Odert Henrik Gripenberg

14.4.1788 Sääksmäen Voipaala - 29.1.1848 Tukholma

Voipaalan isäntänä 1813 - 23

Odert Gripenberg oli kenraali Hans Henrik Gripenbergin ja Hedvig Lovisa Janssonin vanhin aikuiseksi elänyt poika. Ajan tavan mukaan hänet kirjoitettiin jo kuuden vanhana värikiksi Hämeenlinnan rykmenttiin. Voipaalassa Odert ja hänen sisaruksensa saivat korkeatasoista kotiopetusta. Niinpä ainakin 1800 kotiopettajana toimi maisteri J.F.**Ahlstedt**, josta myöhemmin tuli matematiikan professori¹. Vuonna 1802 Odert ja hänen nuorempi veljensä Gustaf Adolf (s. 1791) hyväksyttiin ylioppilaiksi Turkuun, mutta Odert siirtyi jo samana vuonna Haapaniemen opetukseltaan korkeatasoiseen sotakouluun Rantasalmella, jonne velikin tuli seuraavana vuonna². Vuonna 1806 Odert nimitettiin Uudenmaan prikaatin kevyiden rakuunain adjutantiksi, ja sitten Ruotsin sotatopografikunnan luutnantiksi. Siellä hän tutustui mm. ikätoveriinsa Ulrik **von Kono-wiin**, josta myös tuli uudistusmielinen pedagogi. Kenraali-isänsä adjutanttina Odert osallistui Suomen sotaan 1808 - 09, ja sai kultamitalin urhoollisuudestaan.

Odert Gripenberg

Sotapalveluksesta erottuaan Odert päätti kokonaan keskittyä kasvattajan tehtävään. Hän sai kruununprinssi Karl Augustilta runsaan matkaavustuksen, ja lähti tammikuussa 1810 ensin Saksaan ja sitten Sveitsiin, jossa oli kuuluisan kasvatusoppineen Heinrich **Pestalozzin** oppilaana. Siellä Odert tutustui mm. Jacob **Ulriciin**, nuoreen mieheen, josta myöhemmin tuli hänen opettajatoverinsa Suomessa.

Odert palasi Ulricin kanssa joulukuussa 1810 Ruotsiin, jossa molemmat upseerit alkoivat puuhata kokoon pientä koulua. Jo tammikuussa 1811 Odert kuitenkin pyysi eron Ruotsin armeijasta, ja kesän korvilla hän muutti isänsä kehotuksesta takaisin Suomeen. Hans Henrik oli näet 1809-10 ollut Pietarissa esittelemässä suunnitelmiaan Suomen armeijan hajoituksesta ja uudelleen järjestämisestä. Keisari oli saanut kuulla kenraalin pojista, ja luvannut auttaa heitä, mikäli palaisivat Suomeen. Kesällä 1811 Odert lähtikin Pietariin esittelemään ideaansa tyttökoulun perustamisesta. Kerrotaan, että Hans Henrikin ystävä Gustav Mauritz **Armfelt** esitti Odertille loistavaa virkauraa, jos hän palaisi sotilasuralle. Odert ei kuitenkaan luopunut aikeistaan omistautua pedagogiikalle.

”Ei keisari Aleksanteri I:kään, jolle Armfelt esitteli G:n, saanut häntä muuttamaan mieltään. ’Sire, je n’existe que pour l’education de la jeunesse et l’education pour moi’ (ainoana elämäntehtävänäni on nuorison kasvatus), vastasi G. hallitsijalle. Mutta keisarissa oli herännyt niin suuri harrastus älykkääseen, nuoreen ylimykseen, että hän tarjosi tälle suuriruhtinaan, sittemmin keisari Nikolain, kotiopettajan tointa. Suunnitel-

1) (1776-1823), Loimaan kappalaisen poika. Turun akatemian puhtaan matematiikan dosentti 1802, matematiikan professori 1812.

2) Haapaniemen maine lepää osaltaan suuren pedagogin, everstiluutnantin ja papin **Samuel Möllerin** (1743-1815) varassa, joka johti opetusta siellä 1781-89 ja 1792-99. Samuel Möllerin samanniminen setä oli Sääksmäen pidetty kappalainen ja kirkkoherra (k. 1732). Eräänä maan ainoista papeista hän ei jättänyt seurakuntaansa isonvihan aikana.

Diverse Kungörelser:

Med Hans Majestät Kejsarens allernådigste Tillåtelse kommer en Uppfostringsanstalt för Gossar att af undertecknad inrättas i Kawastegus stad, hwarom de Föräldrar härigenom värdsamtkännagifwes, som kunna befinnas hugade, att för deras unga söners bifvande och undervisning wilja begagna denna inrättning. Öfwertygad, att en i förhand utweklad Lärerie mindre allmänt åskundas, än dess utdning, såsom såkrast upplysande, öfwertlemnar man willigt åt en snart talande erfarenhet att tillförda, hurumida denna nya Läroanstalt förtjent eller icke deras förtroende, som för en början torde wilja wäga ett försök dermed, och nämner man däröfver blott de Wetenskap, som Elewer i detta Institut kunna inhänta, nemligen: a) Ziffer och Bokstafs räkning; b) Geometrie och Trigonometrie; c) Mekaniik och Hydrodynamik; d) Historie, Geografi och Naturhistorie; e) Första grunderna af Naturlära; f) Religion och Moral; g) Swenska, Ryska, Franska och Tyska språken. Likwiß anser man sig icke böra lemna onämndt, att Inrättningen icke allenast är af Hans Maj:ts allernådigste Kejsare blewen gillad och undersödd, utan jemwäl, till dess större säkerhet för Föräldrarne och för Hans Maj:ts dermed förbundne egne wälgörande affigt, såld under wår lika nitiska och allmänt wärdade som högt upplyste General Gouverneurs Hans Excellence Hr Warden Steinheils ledning och speciela öfwerinsende. I Hjälpension emottages gossar af 6 till 10 års ålder, samt i half pension högst 16 års gamla; hwilket sker 2:ne gångor om året, neml. den 1 April och den 1 October. (Likwiß kunna, efter omständigheterna, undantag äga rum wid första outagningen). Hjälpensionärerne erhålla undervisning, mat, qwarter och ljus för 425 Rubel, och för Halfpensionärerne betalas 100 Rubel, allt i Banco-Assignationer, årligen. Hwarje halft års belopp erläggas i förskott 1 månad förut, då åsven anmälan sät bör göras. Desutom bör hwar och en Elev hafwa en handkassa af 25 Rubel, till extra utgifter beskridande, hwaröfwer Elewen selt för Bok och Directoru har insende. En Hjälpensionär bör medhafwa: 1) en madras, 2 korta dyuar, 2 silt täcken, 2 par sokar och 2 dynor; 2) Ett halft dusin serwietter, 1 sed, knif och gaffel; 3) Ett halft dusin handdukar; 4) Sko och klädes borste, samt grof och fin kam; 5) Griffel-tafel. De som äro begagna denna Inrättning, behagade anmäla sig hos undertecknad med det första, under nedanskrefne adress. Kawastegus den 25 Junii 1812.

Odert Gripenberg,

f. d. Löjtnant wid Swenska Fältm. Corpsen.

ÅBO, Tryckt i Franciska Boktryckeriet 1812.

Odert Gripenbergin ilmoitus Åbo Allmänna Tidningar –lehdessä n:o 78, 4.7.1812, lisälehti

Gripenbergin koulun oppiaineet olivat: a) Numero- ja kirjainlaskenta [aritmetiikka ja algebra], b) Geometria ja trigonometria, c) Mekaniikka ja hydrodynamikka, d) Historia, maantiede ja luonnonhistoria, e) Luonnonopin alkeet, f) Uskonto ja moraali, sekä g) Ruotsi, venäjä, ranska ja saksa.

Oppikirjoista tiedetään ainakin seuraavat (ks. sivu 10):

Lacroix: Aritmetiikka, algebra, geometria, trigonometria.

Becker: Maailmanhistoria.

Silfverstolpe: Maantiede.

Lisäksi käytettiin Tappen venäjänkirjaa, Lemaren ranskankirjaa ja Heinsiuksen saksankirjaa. Lukuaineiden lisäksi opiskeltiin piirustusta, musiikkia ja liikuntaa.

ma ei toteutunut, olipa siihen sitten syynä G:in pelko, että hänen täytyisi uhrata pedagogisia periaatteitaan, tahi hänen samaan aikaan solmimansa avioliitto, jota pidettiin epäsäätyisenä”¹.

Odert oli ilmeisesti solminut pika-avioliiton: hänet vihittiin Pietarissa jo lokakuussa vuonna 1811 Frédrique Marie **Nymanderin**, Pietarin suomalaisen seurakunnan lukkarin Johan Nymanderin 18-vuotiaan tyttären kanssa. Frédrique olikin Odertin uskollisena tukena ja työtoverina tämän kuolemaan saakka, jatkoipa Helsingissä toimineen tyttökoulun johtamista vielä tämän jälkeenkin.

Ensimmäinen reaalikoulu Hämeenlinnassa

Odertin koulusuunnitelmat eivät Pietarissa edenneet toivotulla tavalla. Mutta Suomeen palattuaan vuoden 1811 lopulla hän muutti suunnitelmiaan, ehdotti poikainternaatin perustamista, ja sai ajatukselleen Uudenmaan ja Hämeen maaherra G.Fr. Stjernvallin tuen. Tämä puolestaan taivutti kenraalikuvernööri Steinheilin ajatuksen taakse, ja silloin keisari suostui. Odert sai Hämeen jääkäripataljoonan Padasjoella sijainneen majurin puustellin vuokratulot ja palkan, eli noin 2000 riikintaalaria vuodessa. Stjernvall ilmeisesti vaikutti siihen, että koulu perustettiin Hämeenlinnaan.

Odert ryhtyi heti toimeen. Åbo Allmänna Tidningar –lehdessä (kuva sivulla 8) julkaistu ilmoitus antaa täsmällisen kuvan tästä maamme ensimmäisen modernin reaalikoulun opetussuunnitelmasta, lukukausimaksuista ja käytännön järjestelyistä.

Taloudelliset vaikeudet olivat kuitenkin suuret. Isä Hans Henrikin laskelmien mukaan oppilaita olisi pitänyt olla ainakin 20, mutta aivan siihen lukuun ei päästy. Stjernvallilta vuokrattu talo torin varrella oli pieni, mutta vuokra korkea. Kaiken lisäksi maaherra ja jotkut muutkin vanhemmat olivat pettyneitä oppilaina olleiden poikiensa edistymiseen - he olivat odottaneet heti näyttäviä tuloksia.

Odertin koulu siirtyy Poriin

Nyt toimi kenraali-isä, joka osti maaliskuussa 1813 velipuoleltaan majuri Claes Jakob Gripenbergiltä Porin kirkkokorttelissa sijainneen suuren, 18-huoneisen talon. Odert sai erinäisten vaiheiden jälkeen kenraalikuvernöörin luvan siirtää koulunsa Poriin, jossa se menestyikin huomattavasti paremmin. Oppilasluku ylitti jo kahden kymmenen, kävipä joskus runsaassa neljässä kymmenessä. Turun ja Porin maaherra von Troilin asettamat tarkastajat antoivat ensimmäisen kouluvuoden lopulla 1814 kiittävän lausunnon niin opettajista kuin oppilaistakin.

Opettajaksi Odert yritti saada Tukholmasta Ulrik von Konowin, mutta tämä oli kiinni omassa koulussaan. Jakob Ulrici tuli Tukholmasta, ja opetti ainakin lukuvuonna 1813-14. Parin muunkin kielimestarin nimi tiedetään, ranskaa opettivat ainakin geneveläinen Le Blanc ja ranskalainen Limouzi.

Odert joutui lisäämään oppiaineisiin latinan, jonka opettajan palkan maksoi valtio. Näitä opettajia oli Frans Peter von Knorring, joka myöhemmin siirtyi Finströmin

---

1) A. Takolander Kansallisessa elämäkerrastossa. Hän toistaa tämän Leinbergin (1887) kertomuksen, jota jälkeen päin on pidetty myös kuulopuheen kaltaisena epävarmana tietona.

Becker: Maailmanhistoria lapsille ja lasten opettajille

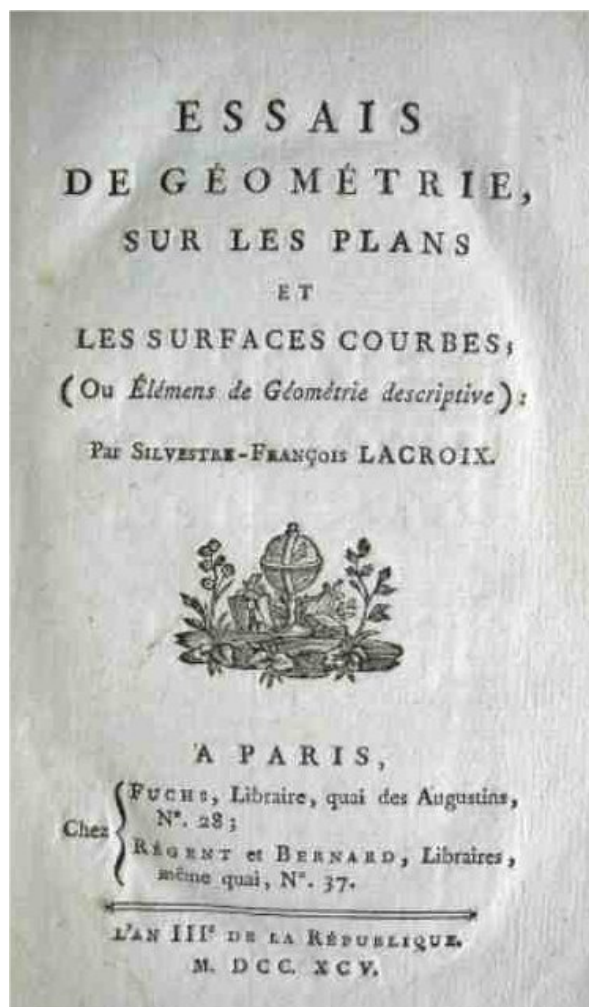
Nuorena kuolleen, Hallen yliopistossa opiskelleen Karl Friedrich Beckerin (1777-1806) suosittujen populaarihistoriallisten teosten joukossa on erityisasemassa kesken jäänyt 9-niteinen *Weltgeschichte für Kinder und Kinderlehrer* (Berlin 1801-1805), se kirja, jota ilmeisesti myös Odert Gripenberg käytti opetuksessaan. Kirjasarjasta laadittiin pitkin 1800-lukua useita laajennoksia ja sen historiallista pätevyyttä paranneltiin rutkasti. Samalla kuitenkin katosi Beckerin kertomusten alkuperäinen omalaatuinen viehättävyys.

Silfverstolpe: Maantiedon oppikirja

Oppineen kirjankustantajan Gustaf Abraham Silfverstolpen (1772-1824) *Lärobok i allmänna Geographien, Första kursen*, julkaistiin Tukholmassa 1813, ja on siis hyvin ehtinyt Odert Gripenbergin koulun oppikirjaksi. Antikvariaattimerkinnän mukaan ”352 sid. + ett opagerat blad med rättelser. Fint samtida ljusbrunt halvfranskt band med ryggtiteletikett i skinn och stänk-marmorerat pärmpapper”.

G.A.Silfverstolpe

Lacroix: Matematiikan oppikirjat

Sylvestre-François Lacroix (1765-1843) oli köyhistä oloista ponnistanut matemaattinen lahjakkuus, joka jo 14 ikäisenä laski planeettojen ratoja, ja kohosi 1799 École Polytechniquen professoriksi. Suurimman osan merkittävistä teoksistaan Lacroix julkaisi nimenomaan opetustyön pohjaksi. Niitä ovat *Éléments de géométrie descriptive* (1795), *Traité du calcul différentiel et du calcul intégral* (1797-98), ”täydellisenä” koko 1800-luvun mittaan pidetty teos josta 1802 julkaistiin lyhennetty koulukirjalaitos, sekä *Complément des Éléments d'algèbre, a l'usage de l'École centrale des quatre-nations* (1804). - Kuun Lacroix-kraateri on nimetty hänen kunniakseen.

← Taso- ja kaarevien pintojen geometrian oppikirja vuodelta 1795, ”Tasavallan III vuonna”.

kirkkoherraksi, ja sai kansanvalistusharrastustensa vuoksi myöhemmin kutsumanimen ”Ahvenanmaan Cygnaeus”, sekä Lempäälässä syntynyt maisteri Carl Gustaf **von Pfaler**¹, joka seurasi Odertia myös Voipaalaan.

Kesäkuussa 1817 Odert järjesti julkisen kevättutkinnon, josta ilmoitti Åbo Allmänna Tidningissä 22.5. Hän halusi antaa ”kansakunnan jalommalle” osalle mahdollisuuden itse todeta koulun taso, sen sijaan että uskottaisiin löysiä huhupuheita, tai ”karkeaa egoismia, joka loukkaantuu pienimmistäkin yrityksistä edistää valistusta.” Varmaankin Odertin koulu närästi ainakin tuomiokapitulia, joka muuten vielä valvoi koko kouluopetusta.

Koulu siirtyy Voipaalaan

Kenraali Gripenbergin kuoleman jälkeen 1813 Voipaalan kartanon hoito vaati Odertin huomiota. Hän lunasti tilan kanssaperillisiltään 1816, myi Porin koulutalon ja siirsi koulunsa Sääksmäkeen alkuvuodesta 1818. Oppilaat asuivat päärakennuksen ylimmässä kerroksessa, ja koulutalona oli ilmeisesti jokin puiston sivurakennuksista.

Vaikka paikka oli kaikin puolin ihanteellinen internaattikoululle, ja vaikka täysihoidtomaksuja alennettiin vähävaraisempien oppilaiden kohdalla, koulun talous ei edelleenkään asettunut kestäväälle tasolle. Oppilaita oli ensimmäisenä vuonna vajaa 30.²

Niinpä Odertin oli vakavasti mietittävä tulevaisuutta. Nuoruuden voimat kuluivat hukkaan toivottomassa yrityksessä ylläpitää yksityisin voimin uudenaikaista oppilaitosta. Valtion laitoksena koulu sen sijaan olisi turvattu - kasvatus oli tieteistä korkein, ja valtion siihen uhraamat varat tuottavat sen kautta korkeimman koron.

Odert lähetti valtionneuvos **R.H.Rehbinderille** 27.4.1819 seikkaperäisen kirjelmän³, jossa ehdotti koulun uudelleen järjestämistä. Voipaalan koulusta tehtäisiin normaalikoulu, jossa 40 oppilasta saisi ilmaista opetusta, mutta maksaisivat täysihoidosta. Koulun yhteyteen perustettaisiin opettajaseminaari, sekä sekä eräänlaisena harjoituskouluna kansakoulu talonpoikien lapsille. Koulussa kokeiltaisiin jatkuvasti uusia metodeja, ja seurattaisiin muualla Euroopassa kehittyviä pedagogisia oivalluksia.

Mallikoulun toimintaa edesauttaisi metodien kokeilussa erityinen koulurevisio, jonka äänivaltaisena sihteerinä toimisi koulun johtaja. Kun revisio olisi tehnyt tehtävänsä, koulu siirtyisi perustettavan kouluhallituksen alaiseksi.

Rehbinder lähetti Odertin kirjelmän 21.5.1819 koulukomissiolle lausuntoa varten, mutta tämä vanhoillinen, pappisjohtoinen ja vastahakoinen toimielin viivytteli asian kanssa pitkään. Komissiota loukkasi suunnitelmassa melkein kaikki, ja osa sen vastaajista on luettavissa jopa tahattoman komiikan piiriin. Vasta 28.2.1820 kirjelmä lähti Pietariin, jonne se ilmeisesti katosi.

1) Carl Gustaf von Pfalerista ja Sääksmäen säätyläistön läheisistä sukulaisuussuhteista enemmän sivulla 14.

2) Tässä yhteydessä voi pelkästään ihmetellä tuon aikaisen kartanon väkimäärää. Isäntäperheen lisäksi talossa asui sukulaisia ja opettajia perheineen, puutarhureja, renkivoutereja ja eri alojen käsityöläisiä, yleensä perheineen, sekä suuri piikojen ja renkien joukko. Lienenkö väärässä, jos arvelen, että Odertin Voipaalassa asui parhaimmillaan lähes 100 ihmistä? Tämän väkimäärän ruokkiminen suhteellisen alkeellisen maanviljelyn ja karjanhoidon aikana oli melkoinen urakka.

3) Kirjelmä ja sen Turun koulukomissiossa saama kohtelu on laajahkosti esitelty **E.O.Kuujo**n artikkelissa (*Kuujo* 1955), joka muutenkin on eräs tämän kirjoituksen tärkeimpiä lähteitä Odert Gripenbergin koulukokeilun osalta.

Odert Gripenbergin kasvatusperiaatteita

Odert Gripenbergin mielestä internaattiopetus oli tehokkain kasvatuksen muoto. Tällaisessa koulumuodossa oppilaat voivat - opettajan silmällä pidon alaisina - olla koko ajan ja keskeytyksettä tarkoituksenmukaisessa toiminnassa, eikä ulkomaailman turmelus tai jo omaksutut huonot tavat pääse vaikuttamaan oppilaisiin.

Gripenbergin koulussa opetusta annettiin Pestalozzin hengessä, heuristisen ja sokraattisen metodin mukaan, ottamalla kaikessa huomioon oppilaitten itsetoiminta. Muun muassa matematiikkaa opiskeltiin itse ratkaistujen probleemien avulla. *Ruumiillinen rangaistus oli kokonaan poistettu; tämä uudenaikainen ja sivistynyt käytäntö vallitsi Voipaalan kartanossa myös työväen ja alustalaisten kohte- lussa koko Gripenbergien isännyskauden ajan.* Erytystä huomiota kiinnitettiin terveydenhoitoon: työ sisällä ja oleskelu vapaassa ilmassa lomitettiin toisiinsa. Vuonna 1819 Rehbinderialle lähettämässään kirjelmässä Odert sanoo:

”Vapaata luontoa ja raitista ilmaa oppi- laat minun käsitykseni mukaan tarvitsevat joka toinen tunti, etteivät he yhtämittaa paikallaan istumalla kouluhuoneiston epäter- veellisessä ilmassa saisi samanlaista kellertä- vää ihoa kuin nuoriso muissa kouluissa, ja elottomalla hitaudella ottaisi vastaan opetus- ta.”

”Hyvin järjestetty kasvatus vaatii, että oppilaat lakkaamatta ovat toiminnassa, myös- kin ulkopuolella oppitunteja, kuten sopivissa käsitöissä, ruumiinharjoituksissa ym.” (Suomenos Pärssinen 1911).

Voipaalassa oli helppo järjestää urheilu- leikkejä. Mäkeä laskettiin talvella kelmalla, kesällä nelipyöräisillä ”vaunuilla”. Puutarhan penkereistä joku sai nimekseen ”kadettivalli” - oppilaita näet kutsuttiin yleisesti kadeteiksi, ja kivipenkereillä voi helposti järjestää sotaisia leikkejä. Myös uintiretket tuolloin lähellä si- jainneeseen Vanajan rantaan olivat yleisiä.

Voipaalaan Odert suunnitteli hankkivansa lii- kunta-, voimistelu- ja työskentelylaitteita op- pilaiden vapaa-aikoinaan käytettäväksi.

Parhainkaan kuri ei pysty siihen, mihin hyvä metodi, ajatteli Odert. Opetuksen täytyy herättää oppilaissa tarkkaavaisuutta ja tervettä tiedonhalua. Piti käsittää, että eri oppiaineet vetoavat aisteihin eri tavoin, ja niiden omaksu- minen edellyttää älyn, mielikuvituksen ja muistin yhteistoimintaa. Pelkkä kirjanluku tai luento ei tuota kelpoista tulosta. Mitä useam- pia sielun kykyjä on opittaessa toiminnassa, sitä syvemmin asia painuu mieleen ja pysyy siellä. Tämä oli eräs teeseistä joita myös työto- veri C.G. von Pfaler 1822 puolusti Turun tuo- miokapitulissa.

Koulupäivä oli Porissa 1814 seuraavan lainen - huomattakoon kuitenkin, että Voipaa- lassa tuntien päivittäistä määrää ilmeisesti oli selvästi vähennetty:

7.00 opetusta

8.30 aamiainen (opettajat ja oppilaat sa- massa pöydässä)

9.00 - 13.00 oppitunteja 10 minuutin vä- litunnein.

13.00 päivällinen

14.00 oppitunteja väliajoin

17.30 ateria, jonka jälkeen ehkä oppitun- ti (voi olettaa, että ainakin tämä on Voipaalas- sa jäänyt pois)

19.00 liikuntaa ja leikkejä, lopuksi ilta- pala.

Kielten opetuksessa olennaista oli, että oppilaat tottuivat puhumaan vierasta kieltä.

Matematiikassa oppilaiden tuli oppia ha- vainnollisesti tajuamaan perusluvut 1-10. Sen jälkeen vasta aloitettiin päässälasku kokonais- ja murtolukuja käyttäen. Geometrian opetuksen tarkoitus oli kehittää ajattelua ja huo- miokykyä. Itse oivaltaminen oli tehokkainta oppimista.

Maantieto, luonnonhistoria ja historia muodostivat eräänlaisen jatkumon. Gripenberg huomasi, että kytkemällä nämä eri asiat sovel- tuvalla tavalla yhteen, politiikasta muuten niin vähän kiinnostuneet oppilaat innostuivat myös valtiolliseen maantietoon.

E.O.Kuujon (1955) mukaan

Sisarentytär Johanna von Schoultz, Voipaalan laululintunen

Vuonna 1800 avioitui Odertin vanhempi sisar, 16-vuotias Johanna Henrica Voipaalassa Rautalammin tuomiokunnan tuomarin, laamanni Karl Fredrik **von Schoultzin** kanssa. Pariskunta asui ilmeisesti osan aikaa Voipaalassa, koskapa Johannan lapsia on merkitty Sääksmäen kirjoihin. Vuonna 1808 von Schoultzista tuli Vaasan läänin varamaaherra, mutta jo samana vuonna perhe pakeni sodan jaloista Tukholmaan. Siellä pariskunnalle syntyi muutamia lapsia lisää. Appiukko Hans Henrik G. haudattiin lokakuussa 1813 von Schoultzin omistamaan hautaan Tukholmassa, jonne Karl Fredrik itse joutui tammi-kuussa 1816.

Leskeksi jäänyt Johanna palasi samana vuonna lapsineen kotikartanoonsa Voipaalaan. Mukana seuranneiden lasten joukossa oli mm. 3-vuotias tytär **Johanna von Schoultz**, jonka kaunis lauluääni ihmetytti ensin sääksmäkiläisiä, sitten tukholmalaisia, ja lopulta koko Euroopan konserttiyleisöä. Schoultzin perhe asui Voipaalassa seitsemän vuotta, ja kaksi pojista, 1807 syntynyt Nils Gustaf (sittemmin tykistön luutnantti Ruotsissa) ja 1811 syntynyt Carl Adolf (sittemmin Helsingin yliopiston ranskankielen lehtori) kävivät eno Odertin koulua.

Kun tytär Johanna oli kymmenen ikäinen, vuonna 1823, äiti päätti palata takaisin Tukholmaan, jonne hänellä oli paljon siteitä, ja jossa tytär sai mahdollisuuden harjoitella laulutaitoa maan parhaiden opettajien johdolla. Samaan aikaan myös Odert jätti kartanon nuoremmalle veljelleen Sebastianille.

Kruununprinssi Oscarin aloitteesta Johanna piti ensikonserttinsa Tukholmassa 15-vuotiaana (1828), ja kuulijoita kerrotaan olleen 3000. Tästä alkoi tytön rakettimainen nousu Euroopan konserttilavoille ja oopperataloihin. Rossini ja Donizetti kirjoittivat hänelle aarioita, ja palkkiotarjoukset nousivat tähtitieteellisiin summiin.

Yhtä nopeasti kuin ura oli alkanut, se myös loppui. Vaikea keuhkosairaus katkaisi Voipaalan laululintusen uran vain 25 vuoden iässä. Jäähyväiskonsertti Italiassa 1838, verensyöksy paluumatkalla Berliinissä, kotimaassa konsertteja, usein vähäiselle kuulijakunnalle, toimintaa musiikkielämän herättämiseksi Hämeenlinnassa, lopulta kuolema unohdettuna Helsingissä vajaan 50 vuoden ikäisenä.

(Johanna von Schoultzista enemmän: Raili Rängin artikkeli teoksessa *Suomalaisia musiikin taitajia*, Fazer, Helsinki 1958; Kari Rydman: *Suomen ensimmäinen laululintu Johanna von Schoultz – Voipaalasta! Sääksmäki 2007*, sekä varsinainen elämäkerta Otto Andersson: *Suomen satakieli Johanna von Schoultz*, Turku 1942).

Johanna von Schoultz

Keisari käy Voipaalassa

Keisari Aleksanteri I teki Suomeen laajan matkan vuonna 1819. Matkalla oli mukana myös Odertin pikkuveli (Johan Ulrik) **Sebastian Gripenberg**, tuolloin 24-vuotias kapteeni, joka käytöksellään ja kielitaidollaan teki keisariin erittäin myönteisen vaikutuksen.

Maisteri Carl Gustaf von Pfaler ja säätyläistön tiiviit sukulaissuhteet

Carl Gustaf von Pfaler syntyi Lempäälän Innilässä 1791 lakimies, Savon jääkäriyrykmentin auditööri Wenzel Ulrik von Pfalerin poikana. Suku polveutuu Kustaa II Adolfin armeijan etunimeltään tuntemattomasta brabantista kotoisin olevasta majurista. Suurin osa sen jäsenistä oli sotilaita tai pappeja, ja sen maaomistukset sijaitsivat suurelta osalta Lempäälässä, Pirkkalassa ja Tyrväässä.

Carl Gustafin vanhempaan sukupiiriin kuuluu sellaisia Sääksmäen tienoon sukuja, kuin von Birckholtz, Ruthenhjelm, Blåfield, Schrey, Speitz, Wunsch ja de la Motte. Tunnetuimpia näiden hallussa olleita kartanoita olivat Lahinen, Jutikkala, Sotavalta, Haikka, Liuttula, Rapola ja Voipaala.

Carl Gustaf nai serkkunsa Christina Charlotta Schreyn (1790-1821), asui hänen kanssaan Voipaalassa vuodesta 1817, ja sai kaksi tyttärtä. Kolmannen lapsen syntymä muuttui tragediaksi: Christina kuoli lapsivuoteeseen 6.12.1821.

Jo papinvirkaan siirtyneenä Carl Gustaf nai hämeenlinnalaisen ravintoloitsijantytären, ja sai hänen kanssaan vielä 14 lasta.

Opettaminen pysyi arvatenkin isän vaikutuksesta perheen keskeisenä suuntauksena: neljä tyttäristä nai opettajan.

Carl Gustaf seurasi Odert Gripenbergiä Haminaan 1822, mutta jo 1827 hänestä tuli Tenholan, ja 1841 Lohjan kirkkoherra. Hän sai rovastin arvon, ja toimi lääninrovastina Raaseporin itäisessä rovastikunnassa. Hänet palkittiin Annan ritariston 3. luokan arvomerkillä.

*

Säätyläistö oli vielä 1700-luvun lopulla pieni osa kansasta. Vaikka se jo tuolloin suuresti vahvistuikin aatelittoman porvarissäädyn ja virkamiehistön jäsenillä, suvut olivat yhä tavalla tai toisella kietoutuneet yhteen. Kartanoiden juhlat olivat vielä pitkään tärkeä sosiaalinen järjestelmä, jossa naimaikäiset tutustuivat toisiinsa. Ero aatelin ja aatelittoman säätyläistön välillä oli vähenemässä. Jo ken-

raali Gripenberg nai aatelittoman laamannintyttären, hänen poikansa Odert kanttorintyttären, nuorin poika Sebastian peräti piikansa, satulasepän tyttären. Tästä tuli aikanaan vapaaherratar, mikä on kaunopuheinen osoitus nopeankin säätykierron mahdollisuudesta.

Carl Gustav von Pfalerin lähisukulaiset Schreyt ja Blåfieldit omistivat Lahista ja Jutikkalaa. Hänen lankonsa oli Sääksmäen alisen kihlakunnan henkikirjoittaja, sittemmin kruununvouti Axel Gabriel Rydman, jonka nuoremasta veljestä Petter Augustista tuli 1838 Sääksmäen ja Kalvolan kruununnimismies. Siinä virassa hän joutui myös allekirjoittamaan Sebastian Gripenbergin ja Voipaalan konkurssi asiakirjoja.

Piiri pieni pyöri Sääksmäessäkin.

Voipaalan Langenskiöldit

Kenraalin vanhin tytär Hedvig Gustava (*1783) vihittiin Voipaalassa jouluaattona 1802 Porin jääkäripataljoonan kapteenin Anders Gustaf Langenskiöldin kanssa - jouluaattona kuten vuotta nuorempi sisarensa Johanna kaksi vuotta aikaisemmin. Perheeseen syntyi useita lapsia Voipaalassa, mutta maaherraksi kohonnut everstiluutnantti muutti sitten perheeseen 26.6.1813 Heinolaan. Mukaan tuli taloudenhoitajatar aviottoman lapsensa kanssa, miespalvelija ja piika. Tyttären lisäksi elossa oli tuolloin kaksi pientä poikaa, joiden tulevaisuus oli komea.

Lars Henrikistä (*1805) tuli lakimies, Suomen pankin hallituksen jäsen ja valtioneuvos, Karl Fabianista (*1810) useiden läänien kuvernööri, senaattori, vapaaherra ja salaneuvos, ”Suomen markan isä”.

Samana päivänä 1813 muutti toinen kenraalin tyttäristä, Margaretha Lovisa (*1786), miehensä laamanni Isaac Sundvallin ja tammikuussa syntyneen esikoisensa kanssa Tampereelle.

Tuolloin asui kenraalin tytär Johanna Tukholmassa miehensä maaherra von Schoultzin kanssa, ja hänelle syntyi kuuluisaksi tullut tytär Johanna. Kolmen vuoden kulluttua oli hänen vuoronsa palata Voipaalaan.

tuksen. Ehkäpä tästäkin syystä keisari ulotti matkansa myös Voipaalaan, jossa hän tutustui vanhan tuttavansa Odertin kouluun, ja maistelipa myös kartanopuutarhan satoa. ”Keisarin omenapuusta” kerrottiin tarinaa pitkään.

Sebastian Gripenberg julkaisi 1828, jo everstiluutnantiksi kohonneena ja varsinaisesta sotapalveluksesta eronneena, kuvitetun nelikielisen (venäjä, ruotsi, ranska, saksa) kertomuksen keisarin matkan vaiheista Itä-Suomessa. Voipaalan historian kannalta olisi tietysti ollut olennaisen tärkeää, että samankaltainen kuvitettu kertomus voisi olla käytettävissämme myös matkasta Hämeessä, Emil Nervanderin matkakuvauksen täydentäjänä.

Keisari lupasi Odertin kertoman mukaan koululle suojelusta ja apua. Odert matkusti joulukuussa 1819 itse Pietariin jättämään avustusehdotuksensa, ja kävi siellä vielä seuraavanakin talvena. Kesällä 1821 Odert jälleen vetosi hallitsijaan. Hänen 16.000 ruplan omaisuutensa oli kulunut loppuun, ja sotakassasta saatu 6.000 ruplan laina oli erääntymässä. Keisari suostuikin pidentämään maksuaikaa kahdella vuodella.

Keisarin vierailua käytti myös hyväkseen Jakob Ulrici, joka uudisti majesteetille ehdotuksensa jonkinlaisen köyhäinkoulun perustamiseksi jollekin maatilalle. Koulukomissio vastusti Ulricin monia ehdotuksia raivoisesti, eikä niistä sitten tullutkaan mitään.

Pietarin matkoillaan Odert oli tutustunut Haminan kadettikoulun johtajaan, kenraalimajuri Thesleffiin. Tämä oli huomannut, että Odertin oppilaat olivat menestyneet Haminassa erinomaisesti, ja ehdotti koulun siirtämistä kadettikoulun alkeiskouluksi. Tosiasioiden edessä Odert suostui, ja keisari antoi elokuussa 1821 luvan Voipaalan koulun lakkauttamiseen ja Haminan alkeiskoulun perustamiseen Odert Gripenbergin johdolla. Voipaalan koulu toimi vielä lukuvuoden 1821-22. Päätöspäivä oli 20.6. 1822, ja Haminan koulu aloitti toimintansa maaliskuussa 1823.

Odert jätti nyt Voipaalan kartanon pikkuveljelleen Sebastianille, ja muutti perheineen Haminaan. Sinne muutti myös pari vuotta aikaisemmin traagisesti leskeytynyt C.G. von Pfaler. Samoihin aikoihin jätti siis myös Johanna Henrica von Schoultz Voipaalan, ja muutti takaisin Tukholmaan.

Tilanne Voipaalan kartanossa oli muuttunut. Nuori isäntä oli muualla töissä, ja kartanoa pyöritettiin osittain tilanhoitajan voimin. Sebastian Gripenberg tuli kuitenkin nostamaan kartanon uuteen kukoistukseen maanviljelyn uudistajana, mutta myös kansanopetuksen esitaistelijana.

Odert Gripenbergin myöhemmistä elämänvaiheista kerrotaan edempänä.

Odert Gripenbergille syntyi 12 lasta. Kahdeksan heistä kuoli lapsena. Varsinainen murheen vuosi oli Voipaalassa 1822, sama vuosi jolloin Odertin oli pakko lopettaa koulunsa. Ensin kuoli maaliskuussa kolmen kuukauden ikäinen tytär, ja sitten elokuussa perä perän jälkeen 2½- ja 6-vuotiaat työt, sekä 7-vuotias poika. Ensimmäinen varsinainen koleraepidemia liikkui Hämeessä vasta 1830-luvulla; tavallista pahemmasta kesäripulista lienee siis ollut kysymys. Vuonna 1822 lasten kuolleisuus Sääksmäen pitäjässä oli kaksinkertainen muihin vuosiin verrattuna, ja loppukesät olivat lapsille aina vaarallisimmat (HisKi). Kaksi Odertin pojista kuoli Haminan koulussa, toinen 13, toinen 14 vuoden ikäisenä. Vanhin pojista, Henrik Johan Odert, kaatui Venäjän armeijan luutnanttina Kaukasias-
sa 1840. Nuorin tytär Vilhelmina kuoli naimattomana Turun naisopiston johtajattarena, ja hänen siskonsa Oktavia Augusta Constance nai keisarin kanslian virkamiehen. Vain pojista toiseksi vanhin, Carl August Edvard, sotilas ja valtioneuvos, jatkoi sukua. Venäläisestä vaimostaan hänellä oli yksi kenraali- ja kaksi valtioneuvospoikaa, joiden venäläistyneet jälkeläiset kuolivat joko lapsina tai joutuivat vallankumouksen myrskyihin.

Voipaala sodan aikana Ja Odertin isännyydessä

Kovin tarkkoja tietoja en ole löytänyt Voipaalan tilanteesta Suomen sodan aikana, enkä myöskään Odertin aikaisesta tilanhoidosta. Eräs lähde on Aukusti Petäjän muistelu vanhasta Voipaalasta, muistiin kirjoitettu vuonna 1910, ja julkaistu mm. Sääksmäki-lehdessä 2007.

Sopii näitä muisteluksia käyttää - turvautuihan niihin Eino Jutikkalakin Sääksmäen historiaa kirjoittaessaan. Mutta on kuitenkin pidettävä mielessä, että jutussa on kysymys Petäjän muistikuvista isänsä torppari Kanniston muistikuvista, eli siis asioista joista isä oli nuoruudessaan kuullut vanhemmilta kyläläisiltä. Muistelujen muistelujen muisteluja siis.

”Voipaalassa toivottiin vielä että kyllä meidän kenraali ryssän ajaa on se ennenkin ajanu, mutta pian saatiin kuulla että siellä on toinen herra joka määrää armeian peräytyymää pohjoiseen, eikä ollu kun noin neljä penikulmaa Hämeenlinnasta nin ruvettiin kii-reesti puuhaamaan pakopaikkaa ainakin heikkommalle väelle sekä tavaroille. Senlaiseksi pakopaikaksi katsottiin sopivaksi torppari Kanniston Kaaraja nimisen niityn ja ja Kemmolan hakalan välillä oleva metsä jossa oli pieni ahopaikka joka sitten nimitettiin Leponiityksi.”

”Pian tulivatkin venäläiset ja ryöstivät Voipaalan kartanon puti puhtaaksi, viljat hevoset karjat y m mitä vaan löysivät. Sittemmin ei kenraalista paljon mitään tiedetty ennen kun rauha tehtiin. Sitten hän tuli kotia vaan paljon vanhentuneena eikä elänykään enää kuin noin kolme vuotta. [...] Leponiityssä lienee vieläkin tulisian jälkiä nähtävänä. Kenraali kuoli 1813.”

Odertista Petäjällä on sellainen käsitys, että tällä oli paljon enemmän aikaa hoitaa kartanoa kuin isällään. Tosiasiat näyttävät kuitenkin aivan päin vastaisilta. Joka tapauksessa torppari Kanniston käsityksen mukaan alustalaisten asumusten modernisointi alkoi Odertin aikana:

”Samoin kun kenraalikin piti luutnantti hyvää huolta alustalaisista ja kun hän oli enemmän kotona nin sopi hänen paremmin niitä hoitaa. Siehen aikaan olivat vielä sauhupirtit ylänsä käytännössä paitsi herraskartanoissa oli jo tiili ja kaakelimuurit. Talonpoikaisväestö uskoi että ainoa oikea ja terveellinen lämpö tulee ainoastaan kivikiukaasta eikä nin ollen torpparikaan tahtoneet luopua kiukaistaan.”

”Mutta isäntä vaati ne poistettavan jos ei hyvällä nin pahalla; ninpä kun eräs torppari rakensi uutta asuinrakennusta nin käski isäntä tulla kartanosta tiiliä sekä muurimestaria noutamaan. Mutta ukkopa pistikin vähin äänin kivi kiukaan uuden asuntonsa nurkkaan. Vaan kun ei torpparia kuulunu tiiliä ottamaan nin Luutnantti istui hevoisen selkään ja meni katsomaan miten asjan laita oli.”

Yhteenottohan siitä tuli, ja ukko purki kiukaansa.

Esimiehiä Voipaalassa

Puutarhuri Eric Siöberg kuoli 1785, 43 ikäisenä, ja tämän jälkeen toimeen tuli Anders Sandberg. 1796 työssä oli kuitenkin Anders Ottelin, joka pysyi Voipaalassa ainakin vuoteen 1813. Tuon vuoden syksyllä Voipaalaan muutti Tukholmasta 45-vuotias puutarhuri Nils Rydell.

Tärkein talonpidossa oli isäntävouti eli inspehtori. Carl Öhman oli töissä vuodesta 1802. Johan Falck perheineen muutti Voipaalaan 1811, mutta lähti jo seuraavana vuonna. 1818 työssä oli Gustaf Bergström.

Kuskina oli 1805 Carl Kratz, jota kutsuttiin myös sotilaaksi ja tallirengiksi.

Palvelijat olivat astetta hienompaa väkeä. Heitä olivat mm. C.G.Sjöberg (1791), Henrik Jägerroos, joka oli naimisissa sotilas-sukuun kuuluvan Ulrica Belitzin kanssa (1795), ja Abraham Öhman, jonka vaimo oli lukkarintytär Sophia Fabritius (1806).

Mitä teki *brännmästare* Sederholm? Hän saattoi toki olla tiilen tai tervan polttaja, mutta panimokin Voipaalassa oli.

Johan Ulrik Sebastian Gripenberg

(14.9.1795 Voipaala, Sääksmäki - 12.10.1869 Majby, Kirkkonummi)

Voipaalan isäntänä 1823 - 1842

Sebastian Gripenberg eli jo toista aikaa kuin isänsä ja isoveljensä, mutta rakensi kodin ihanteitten pohjalle humanin ja sivistyneen maailmankatsomuksen. Sen varassa hänestä tuli kunnioitettu ja arvostettu uudistaja tässä nuoressa suuriruhtinaskunnassa, josta vähitellen kehittyi moderni Suomi.

Haapaniemen sotakoulu oli Sebastianinkin uran alkupiste. 1812 hänestä tuli Haapaniemen topografiosaston aliluutnantti, ja 1817 Suomen 1. jalkaväkirykmentin esikuntakapteeni. Kaksi vuotta myöhemmin Sebastian seurasi keisari Aleksanteria tämän kuuluisalla Suomen-matkalla, vaikutti todennäköisesti ratkaisevasti siihen että matka suunnattiin myös Voipaalaan, ja julkaisipa hän vielä 1828 komeasti kuvitetun ruotsin-, venäjän-, saksan- ja ranskankielisen kirjankin matkan alkuvaiheista, Iisalmesta Kajajaan. Samana vuonna hän erosi sotapalveluksesta everstiluutnanttina, ja siirtyi Suomen armeijan sotakomissariaattiin, jonka intendentti hänestä tuli 1830.

Noste korkeisiin virkoihin oli valtava, ja kun Hämeen ja Uudenmaan lääni jaettiin kahtia, Sebastian määrättiin Uudenmaan läänin maaherraksi 1830. Varsinaisessa virassa hän ehti olla vain kolme kuukautta, toukokuun puolivälistä elokuun puoliväliin 1831, sillä elokuussa tapahtui dramaattinen yhteenotto, joka muutti Sebastianin elämän suunnan totaalisesti.

Kenraalikuvernööriksi oli vuonna 1823 nimitetty kreivi Arseni Zakrevski, jyrkkäluontoinen ja venäläismielinen sotilas, joka työskenteli tarmokkaasti suuriruhtinaskunnan sulauttamiseksi keisarikuntaan. Hänen toimestaan poltettiin Viipurin torilla 1829 Jaakko Juteinin kirjan ”*Anteckningar af tankar uti varianta ämnen*” (1827) koko painos. Teoksessa oli käsitelty joutavia aiheita kuten moraaliala ja suomenkieltä, ja esitetty varovaisen liberaaleja uskonnollisia mielipiteitä. Koska Zakrevski oli saanut luvan itse esitellä Suomen asiat keisarille, maan senaatti oli kovin harmissaan syrjäyttämistään.

Kesällä 1831 Zakrevski oli kutsunut nuoren maaherra Gripenbergin puheilleen, ja antanut joitakin määräyksiä sotaväen kuormaston kuljetuksista. Sebastian oli kieltäytynyt vedoten senaatin antamaan asetukseen, jolloin Zakrevski ilmoitti: ”Minä olen asetus, ja ellette tottele, teidät pannaan viralta”. Maaherra erosi tuosta paikasta. Asia herätti suurta tuhtumusta eri puolilla, jopa kapinamielialaa. Kävi sitten niin, että Zakrevski joutuikin äkkiä keisarin epäsuosioon, ja erotettiin kaikista viroistaan.

...Silloin oli kuitenkin nin hullusti että kenraalikuvernööri ei tuntenu maan lakia eikä tahtonutkaan tuntea ja siitä tuli riita maaherran kanssa, jonka johdosta maaherra lähetti kuriirin Pietariin keisarin luo. Keisari asettui maaherran puolelle ja kenraalikuvernööri kutsuttiin pois Suomesta. Lähtöhuutokaupassa huusi maaherra muunmuassa yhden hevosen ja toi sen Voipaalaan. Utelias talli renki kysyi heti kenen se on ennen ollu. Saatuaan vastauksen osaamatta sitä kuitenkaan kertoa nimitti hän hevosen Sakroski ja samannimisiä hevoisia on Voipaalassa sitte myöden ollu. (Aukusti Petäjän muistelmista).

Sebastian muuttaa Voipaalaan

Kun Voipaala 1823 joutui Sebastianille, tämä oli pääesikuntatehtävissä. Viittä vuotta myöhemmin, maaliskuussa 1828 hän sai eron armeijasta everstiluutnantin arvoisena, mutta jo huhtikuussa hänet nimitettiin Suomen sotakomissariaatin intendentiksi. Samoihin aikoihin painettiin myös hänen kirjansa keisarin Suomen-matkasta¹. Vielä tuli tuo edellä kuvattu lyhyeksi jäänyt ura maaherrana, ennen kuin Sebastian pääsi aloittamaan sen elämäntyönsä, josta hänet parhaiten muistetaan.

Sebastianin on täytynyt hoitaa tilaansa jo 20-luvulla, mutta siitä on niukan laisesti tietoa. Herrasväkeä talossa asui varsin vähän, eräänä heistä Sebastianin naimaton täti **Sophia Elisabeth Gripenberg** (s. 1793 Voipaalassa, k. 1863 Helsingissä). Hän oli ”stiftsjungfru”, eli naimaton aatelisneiti, joka oli kirjoitettu jonkin sääntökunnan kirjoihin, ja sai siltä pientä eläkettä. Kun Sophia maaliskuussa 1832 muutti Turkuun, kirkonkirjoihin merkittiin harvinainen lisäys: ”... som under sitt vistelse härstedes gjort sig älskad genom en dess stånd värdig vandel”.

Voipaalan viljely on ilmeisesti pääasiassa hoitunut isäntärengin eli inspehtorin johdolla. Eräs sellainen oli isännänvaihdon aikaan 1823 talossa asunut Eric Lindqvist. Koska tuohon aikaan kaikki elämiseen tarvittava tehtiin paikan päällä, Voipaalassa oli suuri määrä eri alojen ammattilaisia. Seppä Salomon Lindström asui 1830-luvun alkuun saakka Rääriässä, joka tuolloin kuului Voipaalaan, ja jossa aikaisemmin oli asunut myös seurakunnan lukkareita.

Sebastian Gripenberg muutti perheineen virallisesti Voipaalaan 15.10.1832. Perheessä oli tuolloin vaimo, Sebastianin serkku **Beata Charlotta Gripenberg**, sekä tyttäret Emelie (13v), Hedvig Christina Lovisa (1v 9kk) ja Johanna Charlotta Adelaide (5 kk). Kolme 20-luvulla syntynyttä lasta oli kuollut pieninä, ja Voipaalassa seuraavina vuosina syntyneet tyttö ja poika samoin. Vaimo Beata kuoli 39-vuotiaana 2.8.1837 ”hermokuumeeseen”.

Perillisten suhteen Sebastianin tilanne näytti 30-luvulla siis huonolta. Mutta jo tässä vaiheessa meidän sopii tarkastella tulevaa, sillä se liittyy vahvasti Voipaalaan.

Piiasta vapaaherrattareksi

Joulukuussa 1834 Voipaalaan muutti Tampereelta piiaksi 17-vuotias satulasepän tytär **Maria Lovisa Öhrnberg**. Hänellä on täytynyt olla jonkin verran vaikutusvaltaa isäntään, koska sai pian isänsäkin Voipaalaan töihin. Tämä kuoli kuitenkin 42-vuotiaana ”hermokuumeeseen”, kirjojaan Sääksmäkeen muuttamatta, jo heinäkuussa 1837, kuukautta ennen kuin rouva Gripenberg.

Maria Lovisa synnytti melkein aviottoman lapsen 17.2.1842. Isä oli itse Sebastian, ja pariskunnan vihkimispäiväksi on kirkon kirjoissa merkitty edellinen päivä, eli 16.2. Lapsi sai nimekseen **Johannes**, ja hänestä tuli sittemmin, paitsi vapaaherra, myös senaattori ja senaatin talousvaliokunnan jäsen, itse asiassa eräänlainen maata-

---

1) Majesteetti reagoi alamaiseen kunnianosoitukseen: Sebastian sai briljantisormuksen keisarilta, ja toisen keisarinnaalta. Keisari oli toki välillä vaihtunut: Aleksanterin kuoleman jälkeen hallitsijaparina oli vuodesta 1825 hänen veljensä Nikolai I ja Preussin prinsessa Charlotte, ortodoksinimeltään Alexandra.

lousministeri. Vuosien mittaan Johannes sai merkittäviä sisaruksia. Heidän joukossaan olivat mm. **Odert Sebastian Gripenberg**, arkkitehti ja senaattori, **Robert Edvard Gripenberg**, Mustialan johtaja, maatilahallituksen ylijohtaja ja todellinen valtioneuvos, **Gustaf Adolf Gripenberg**, everstiluutnantti ja kirjailija, sekä **Alexandra Gripenberg**, kirjailija ja naisasianainen. Johannes Gripenbergin poika oli kirjailija **Bertel Gripenberg**, joka muutti 1900-luvun alussa isänsä syntymäseudulle Sääksmäkeen. Tämän lisäksi Johanneksen sisar **Maria Lovisa Furuhjelm**, joka oli nainut pikkuserkkunsa lehtori Emil Johan Furuhjelmin, kunnostautui julkaisemalla useita kaunokirjallisia teoksia.

Aatelismiehen ja piian liitosta syntyi siis kokonainen merkittävä vapaaherrallinen, sivistynyt ja hedelmällinen sukuhaara. Miten tämä merkillinen ja romanttinen tarina oikein oli mahdollinen? Kuinka paljon aikanaan kohuttiin vapaaherran epäsäätöisestä avioliitosta, ja olisiko tämä mahdollisena syynä siihen, ettei Sebastianista koskaan ole kirjoitettu varsinaista monografiaa, eikä hänen ansioitaan muutenkaan ole aikanaan ylistetty niiden todellisen arvon mukaisesti?

Maataloutta Sebastian Gripenbergin johdolla

Sebastian ryhtyi tarmokkaasti kehittämään Voipaalaa ajan edistyneimpien menetelmien mukaan. Peltoja ojitettiin, ja notkossa sijaitsevalta Kirkkovainiolta avattiin laskuoja Rapolanlahteen. Soita kuivattiin ja pantiin kasvamaan viljaa. Työväkeä tarvittiin paljon, minkä huomaa myös seurakuntaan muuttaneiden määrästä. Joukossa oli piikojen ja renkien lisäksi seppää, tiilenlyöjää ja suutarinkisälliä.

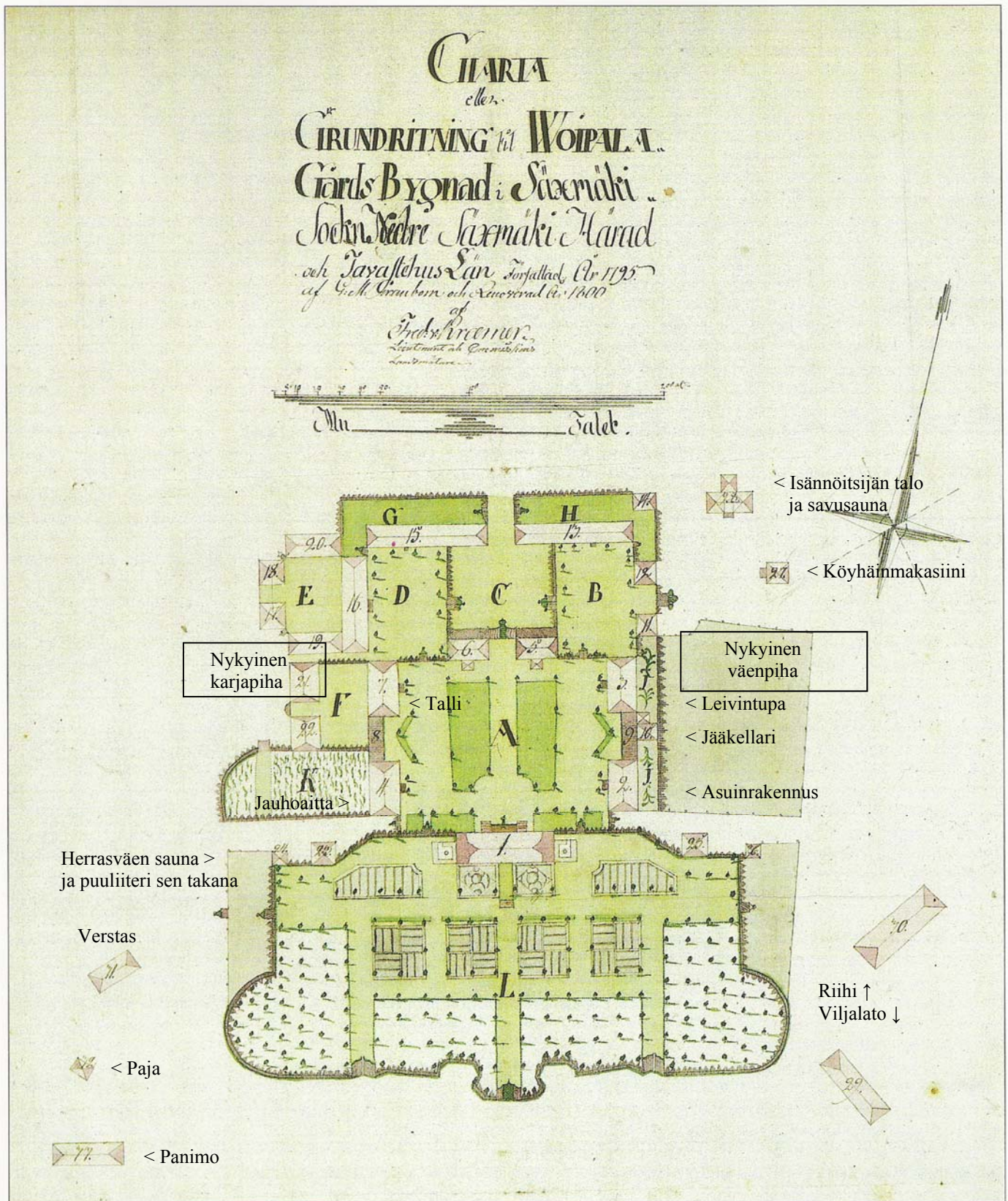
Jo kenraalin aikana työväen kurinpidossa noudatettiin uudenaikaisia inhimillisiä ihanteita. Kannustaakseen työväkeä Sebastian kehitti erityisen palkitsemismenetelmän, joka perustui erivärisiin pahvi- tai paperilappuihin. Punaisen lapun kerrotaan olleen arvokkaimman. ”*Se olikin sitten nin arvokas että se palvelustyttö joka omisti punasen piletin oli ainakin yhtä arvokkaana pidetty kun talonpojan talontytär naimakaupoissa y.m. Samoin oli rengien laita ja niitten piletien väri oikeutti myöskin korkeampiin palkioin*”.¹

Torppari Kalle Kanniston kertoman mukaan Sebastian osoitti alusta alkaen ”*suurta huolenpitoa alustalaisia kohtaan. Ninpä oli kaikillen varattu työtä kullakin kykynsä ja voimainsa mukaan. Nuoret lapset perkasivat talvella siemen viljaa ja suvella puutarhaa, sillä puutarha oli siihen aikaan Woipaalassa nin mallikelpoinen että sitä kävi paljon kansaa ihailemassa ja sinne oli vapaa pääsy vaan portilla oli nin sanottu vaivaistukki johon sai roponsa pistää seurakunnan vaivaisille. Myöskin oli lapsilla ansiota hiirien pyytämisestä sillä he saivat kopeikan joka hiirestä jolla oli häntä vaan sitten se katkaistiin poikki. Wanhuksilla oli taasen heille sopivaa työtä ja ansioa.*”

(jatkuu sivulla 22)

---

1) Tämä tieto perustuu torppari Kalle Kanniston kertomuksiin, jotka hänen poikansa Aukusti Petäjä kirjoitti muistiin 1910. Niihin viitataan kaikissa asiaa koskevissa kirjoituksissa Eino Jutikkalan pitäjänhistoriaa myöten, joten muita lähteitä ei liene olemassa näitä tietoja vahvistamaan. Petäjän kertomukseen sisältyy kuitenkin kosolti virheitäkin, joita tässä ei erikseen lähdetä korjailemaan. (Petäjä 1910).

Voipaalan kartta vuodelta 1795

A = Miespiha. B = Vaunupiha. C = Halkotarha. D = Tallipiha. E, F = Karjapihat. G = Sikolätti. H = Kanatarha. J = Piparjuurimaat. K = Humalatarha. L = Puutarha.

Kenraalin suunnitelma

On epävarmaa, rakennettiinko Hans Henrik Gripenbergin suunnitelma kokonaisuudessaan, ja kuinka tarkasti suunnitelmaa noudatettiin.

Näyttäisi siltä, että päärakennukseen nähden symmetrisesti sijaitsevat *herrasväen sauna*¹ (oikeammin sen paikka) ja nykyinen *Ilkka-ateljee*² voisivat olla ainoina rakennuksina jäljellä alkuperäisestä suunnitelmasta.

Päärakennuksen läntinen siipirakennus näyttää piirroksen (sivu 4) mukaan olevan suurempi kuin itäinen, ja on varmuudella asuinrakennus, eikä suunnitelmaan merkitty jauhoaitta. Nämä, kuten muutkin karttaan merkityt rakennukset on myöhemmin purettu tai siirretty.

Kartan ulkopuolella on joukko rakennuksia, jotka kertovat suunnitelman aikaan jo olemassa olleista vanhemmista taloista. Niiden joukossa on *paja*, joka sijaitsee kuta kuinkin samalla kohtaa kun *sepän torppa* 1760-luvun kartassa, sekä *isännöitsijän talo*, joka on ollut kartanon käytännön hallinnan kannalta hyvin keskeinen rakennus.

Sebastianin uudisrakennukset

Vuoden 1841 toukokuun 12. päivänä tehdyn katselmuksen mukaan Sebastian Gripenberg pystytti koko joukon uusia rakennuksia. Näitä ovat:

Siipirakennus on ”nybyggd år 1825”, eli ’rakennettu uudestaan’, ja se on varsin suuri, sisältäen kahden porstuan ja keittiön lisäksi peräti 8 asuinhuonetta. Kuvaus sopii hyvin nykyiseen ”Majurskan pytinkiin”; onko se alun perin rakennettu NW-SE –suuntaan, vai sijainnut nykyisellä paikallaan?

Pakari on rakennettu noin 1825, punamullattu kuten edellinen, ja koostuu kahdesta tuvasta ja yhdestä kamarista, joiden välissä on porstua. Kuvaus viittaa selvästi nykyiseen parkariin, ja selittää myös sen sijainnin pohjoisempana kuin alkuperäinen leivintupa.

Aittarivi on rakennettu noin vuosina

1827-28, ja siinä on ollut viisi ’makasiinia’. Se oli (ja on) maalaamaton, mutta ”hyvässä kunnossa”, kuten sen lähellä sijainnut köyhäinmakasiinikin (n:o 27). Aitta on rakennettu kierrätys-hirsistä; sen seinissä on suuri määrä rapattujen asuinrakennusten hirsistä, ja sen koristeelliset sisäovet ovat epäilemättä myös peräisin niistä. ”Siellä ne ovat ne vanhat asuinrakennukset”, tokaisi Ari Sirén syksyllä 2007 aittarivistöä tutkittuaan.

Asuinrakennus noin vuodelta 1828 ”af kalk, lera och sand” (tarkoittaa talon rappausta), jossa oli kaksi kamaria, keittiö ja herrasväen sauna. Tällaista rakennusta ei Voipaalan puistossa ole. Sen koko saattaisi viitata aittarivistön päähän siirrettyyn nykyiseen kudonta-asemaan, mutta osa aittarivistön hirsistä voisi tuki olla myös siitä peräisin.

Talli ja vaunuliiteri. Se on oletettavasti sijainnut NW-SE –suunnassa, koskapa kuuluisa aika- ja työkello sijaitsee kuvauksen mukaan sen kaakkoispäädyssä. Se on voinut olla samalla paikalla kuin kenraalin kartassa, ja koska rakennuksessa oli tilava ullakko, sinne on voitu päästä NW-suunnan rinteestä käsin.

Kalkkilaastittu *kivinavetta* on vuodelta 1830, ja siinä oli samaten tilava ullakkokerros. Yksinkertaisinta on olettaa se samaksi kuin nykyisin talliksi nimetty rakennus. Toisaalta niin Gripenbergin suunnitelmassa kuin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvullakin navetta on sijainnut ylempänä. Nykyisen kirjastorakennuksen alla näkyy vieläkin valtava kivijalka, joka ulottuu kauas 1920-luvun kivinavetan taakse, ja kertoo siitä jättiläisrakennuksesta joka on nähtävissä niin kartoista kuin valokuvistakin.

Tiilitehtaan ja 1830-luvun lopun sokeritehtaan paikat ovat tätä kirjoitettaessa vielä arvauksen varassa. Asiakirjoissa mainituista kellareista on yksi väentupaan liitetty vielä löytämättä, samoin vielä 1841 mainittu toinen päärakennuksen alla olleista kellareista. Se on luultavasti kadonnut viimeistään nykyistä päärakennusta tehtäessä. Ks. *Lehtonen 2008*.

1) Sauna on päästetty tuhoutumaan *Valkeakosken kaupungin toimenpiteitten johdosta*. Siinä ”kasvaa lattiasieni. Se on saanut alkunsa maakosketuksesta, jonka on aiheuttanut 1980-luvulla lounaanpuoleiselle ikkunaseinälle kasattu maa. Sieni on tuhonnut hirret noin ikkunan alapinnan tasolle.” (*Sippo 1990*) Tänäpäin rakennus on kuta kuinkin toivottomassa tilassa. Ari Sirénin huo-

mautuksen mukaan sauna ei voi olla alkuperäinen, vaan ehkä vasta 1900-luvun alussa rakennettu.

2) Rakennusvuodeksi ilmoitetaan 1801, mutta en ole löytänyt tiedolle lähdeä. Rakennus on toiminut viljamakasiinina, mutta koska siinä on ollut oviaukko myös maantien puolella, sitä on voitu käyttää johonkin muuhunkin tehtävään.

Sebastian Gripenberg rakentaa...

On lähes käsittämätöntä, millä voimalla Sebastian antautui kartanonsa hoitoon jo ennen kuin edes pääsi itse asettumaan siihen. Hän rakensi ahkerasti, kokeili ajan parhaitten esikuvien mukaista maanviljelystä ja karjanhoitoa, ja sai näinä vähinä vuosina (10 + 9 vuotta) itselleen peräti valtavan kokemuksen ja näkemyksen uudenaikaisen ja tehokkaan maanviljelyksen menetelmistä. Samaan aikaan Sebastian jatkoi myös isonveljensä Odertin koulutoimintaa, ja sai myöhemmin, vanhoilla päivillään, täyden palkinnon siitä myös kansanopetuksen ja –sivistyksen suurena ohjaajana.

Aikalaisia ihmetytti kaiken humanin kartanonpidon ohella merkilliset rakennushankkeet, kivinavetasta alkaen. Saattaa olla, että kartanon asemakaavakin alkoi jo hänen aikanaan poiketa 1700-luvun lopun ideaaleista, ja voi olla niinkin, että nykyinen väenpiha alkoi muotoutua jo Sebastianin aikana. Hänen ”esikapitalistisen” kokeilutyönsä edellyttämä suuri palkatun työvoiman asuttaminen vaati kartanolta ehkä vielä enemmän asuin- ja työpinta-alaa, kuin Hans Henrikin ja Odertin aikainen laajan suvun ja runsaan palveluskunnan edellyttämä rakennuskanta mahdollisti. Jos Sebastianin suuret teollisuussuunnitelmat olisivat menestyneet, Sääksmäen kirkonseutu ja Voipaala saattaisivat tänään näyttää vallan toisenlaisilta.

...ja ylläpitää koulua

Vaikka Odertin koulu siirtyikin Voipaalasta Haminaan, Sebastian näki välttämättömäksi eräänlaisen kansakoulun ylläpitämisen Voipaalassa. Itse asiassa hänelle oli jo Odertin isännyyden aikana kehittynyt näkemys, että ilman kelvollista lasten perusopetusta enempää maa kuin sen elinkeinot eivät kykene kehittymään uudenaikaiselle tasolle. Jo tässä vaiheessa Sebastian alkoi siis kehitellä peruskoulutusta koskevia ajatuksiaan; niistä kehittyi 40 vuotta myöhemmin tapahtumasarja, jonka perusteella juuri vanhemman veljensä innoittamaa Sebastiania voidaan täydellä syyllä pitää kansakoululaitoksemme todellisena isänä.

Eräiden tietojen mukaan Voipaalassa toimi alustalaisten lapsille tarkoitettu koulu jo vuodesta 1823¹ alkaen, toisten tietojen mukaan vasta 30-luvulla². Jo joulukuussa 1818 lahjoitti vasta vihitty Sebastian Sääksmäen seurakunnalle 15 tynnyriä rukiita, jotta tämä ’rahasto’ ”genom sorgfältig förvaltning kunde uppbringas till det belopp att af fondens årliga inkomst någon vesentlig hjälp i ett eller annat afseende skulle tillskyndas de fattiga”.

Rukiilla maksettiin tuon ajan palkat suurelta osin, ja voi hyvin kuvitella, että Sebastianin mielessä oli peruskouluun saapuvien köyhäin lasten ja heidän opettajansa ylläpito. Pitäjänkokouksessa 25.5.1834 hän esitti koulunsa muuttamista pitäjänkouluksi. Isännät olivat ajatusta vastaan, kuten vielä vuosia myöhemminkin: moiseen toimintaan ei heiltä rukiita liiennyt. Niinpä Sebastian jatkoi koulun ylläpitämistä omin varoin. Opettajana toimi ainakin kappalaisen apulainen Johan Henrik Wijkberg, ja oppilaat olivat 6-14-vuotiaita alustalaisten lapsia, kaikkiaan siinä parisen kymmentä.

---

1) Ollikainen 1961, s. 16. 2) Kuujo 1955, s. 71.

Opetus tapahtui tuolloin hyvin muodikkaan Bell-Lancasterin metodin mukaan, jossa edistyneemmät oppilaat ohjasivat heikompia. Muutamassa kuukaudessa heidän kerrotaan oppineen lukutaidon ja Katkismuksen, ja saavuttaneen jopa kauniin käsialankin. Hyvistä tuloksista huolimatta Voipaalan koulu loppui vuoteen 1840 mennessä, kun kartanon historian käännekohta oli ovella.

Sillä välin toisaalla:

Koulumies Odert kehittää Suomen ensimmäisen kylvökoneen

Odert Gripenbergin koulu siirtyi siis 1823 Haminan kadettikoulun yhteyteen kaksiluokkaiseksi alkeiskouluksi. Opetusohjelma oli kuta kuinkin sama kuin Voipaalassakin, mutta uutuutena kielivalikoimaan tuli nyt ensi kertaa suomi. Koulu menestyi erittäin hyvin, ja sen opettajien joukossa oli myös merkittäviä persoonia. Edvard Bergenheimista tuli myöhemmin arkkipiispa, ja A.A.Laurell johti sittemmin Helsingin ruotsalaista lyseota (1830-40), tehden siitä uudistuvan pedagogiikan keskuspaikan Helsingissä.

Odertin terveys horjui kuitenkin pahasti, hänen näkökykynsä heikkeni, ja vuonna 1828 hänen oli jätettävä Haminan koulunsa. Odert siirtyi perheineen Sipooseen, mistä hän oli vuokrannut Savijärven kartanon. Kartanonisäntänäkin hänen kekseliäisyytensä ei vähentynyt - olihan hän myös käytännön matematiikan ja tekniikan mies.

Jo Sveitsin-matkallaan 1810 hän oli tutustunut sikäläisessä maatalousopistossa käytettyyn kylvökoneeseen, jolla kuitenkin oli monia kehittymättömiä ominaisuuksia. Niinpä hän ryhtyi kehittelemään aivan omaa mallia, jollainen valmistuikin 1835. Senaatti myönsi seuraavana vuonna koneelle 10 vuoden patentin, ja patentti myönnettiin myös Ruotsissa. Jälkimmäisen Odert rahapulassaan myi vanhalle pedagogistavälleen Ulrik von Konowille (sivut 7 ja 9). Tukholman maatalousnäyttelyssä kone oli esillä 1838, ja se sai kokeilujen jälkeen siellä kiittäviä arvosteluja.

Odert perustaa maan ensimmäisen kasvatusopillisen lehden ja tyttökoulun

1830-luvun puoliväli oli Odertille äärimmäisen luovaa aikaa. Jo ennen kylvökoneen valmistumista hän 1834 perusti Suomen ensimmäisen pedagogiaan keskittyneen aikakauslehden nimeltä *Veckoblad för uppfostran och undervisning*. Lehti sisälsi suurimmalta osaltaan hänen itsensä kirjoittamia artikkeleita, ja se ehti ilmestyä 27 numerona, se rahan puutteessa jouduttiin lopettamaan vuonna 1835. Odertin ennakkoilmoitus viikkolehdestä sivulla 24.

Vuonna 1835 Odert vihdoinkin toteutti nuoruuden haaveensa, ja perusti vaimonsa Fredrikan kanssa Helsinkiin maan *ensimmäisen varsinaisen tyttökoulun*. Se sijaitsi Bulevardin ja Fredrikinkadun kulmassa, ja oli tarkoitettu 9-18-vuotiaille tytöille. Lisäksi koulun yhteyteen oli perustettu sekä tytöille että pojille yhteinen ala-aste. Koulu sai hyvän maineen ja paljon oppilaita, ja parhaimmillaan siinä oli peräti 14 miestä ja 3 naisopettajaa. Koulu toimi Odertin kouluista pisimpään: valtion 1844 perustamasta tyttökoulusta huolimatta se pysyi hengissä 1850-luvulle asti; Odertin kuole-

Till salu finneg.

Från trycket har utkommit och säljes i Wasenii Bok- och Musikaliehandel, à 32 s., samt inbunden à 44 s. B:ko,

L ä r o b ö c k

i

Finlands Historia och Geographi,

för

Gymnasier och Skolor.

En mörk Fuchs Hingst, omkring 9 år gammal af god ras, som kan beses uti Landshöfdingen Grefwe Armfells gård i Kronohagen, hwarest äfwen bested om priset lemnas af Betjenten Lind.

Gräbde i v. Konfuten Wasenii gård wid Fjifarhamnen.

Subskriptions-Anmälan.

W E S E N I I

för

Uppfostran och Underwising,

innehållande:

1:o *Förslag, grundsatser, reglor, råd, reflexioner, upplysningar, m. m.* till befordrande af den offentliga och husliga, den allmänna och enskilda uppfostrans och undervisningens förbättring, för begge könen och för alla åldrar. (Hit höra således äfwen förslag till lekar och andra tidsfördrif för barn, såvida de kunna anses bildande.)

2:o *Anvisningar* till tjenliga Läroböcker, och *Recensioner*, såväl af utkomne (både äldre och nyare) Läroböcker, som ock af andra skrifter, beträffande uppfostran eller undervisning, äfvensom af enskilda uppfostrings- eller läro-metoder.

3:o *Historiska underrättelser*, såväl inhemska, som ock ifrån främmande länder.

4:o *Valda uppsatser* ur den förflutna eller närvarande tidens historia, naturkunnigheten, geografin, m. m., då de äro af ett för barn och ungdom i allmänhet särdeles bildande innehåll.

5:o *Annoncer*: 1) ifrån landets Läroverk, till vederbörande föräldrars och målsmäns esterrättelse; 2) om eftersökta Lärare eller Läraretjenster; samt 3) om allt som för öfrigt, i större eller mindre mån, kan angå uppfostran eller undervisningen af landets ungdom.

Undertecknad, som anser en Tidning af ofvan anförde innehåll och syftning vara ett väsentligt behof för vårt land, vågar tillika hysa det hopp att, genom utgifvandet deraf, kunna blifva sitt älskade fosterland nyttig; förvissad att erfarne och nitälskande Föräldrar och Lärare ej skola undrlä-

ta att medverka till det åsyftade ändamålets vinnande, genom meddelande af deras råd, anmärkningar och åsigter. — Men för att komma till någorlunda bestämd öfvertygelse huruvida jag för ett sådant företag kunde i pekuniärt afseende påräkna ett nödigt understöd af mina vördade Landsmän, innan jag åt mig söker utverka högvederbörligt tillstånd till sakens verkställande, eller fogar anstalt om någon prenumeration (som förmodligen skulle komma att ske i vanlig ordning, på Postkontoren), har jag ansett mig böra vidtaga följande, som jag hoppas mindre anstötliga, än ovanliga utväg.

I den förutsättning, att mina tidigare bemödanden för uppfostran och undervisning förvärfvat mig många vänner, i synnerhet ibland mina forna Elever och deras Föräldrar, och i den öfvertygelsen att ett ganska stort antal ibland fosterlandets bildade invånare finnas, som inse huru mycket ett företag af i frågavarande beskaffenhet skulle bidraga till upplifvande och utspridande af bättre uppfostrings och undervisnings idéer, såvida hvar och en tänkande, erfaren och insigtsfull Far eller Mor, Lärare eller Lärarinna derigenom ägde ett öppet och kostnadsfritt tillfälle att meddela sina åsigter och sin erfarenhet till allmän pröfning och ofta till efterföljd, — anhåller jag vördsamt, att alla som med värma omfatta detta mitt tillernade företag, täcktes förena sina namn på, för hvarje ort särskildt, upprättande subskriptionslistor, hvilka borde bestämdt antyda antalet exemplar som önskas, och om hvilkas försändande direkte till mig på Helsingfors medelst posten, jag lika vördsamt vågar anhålla; förbindande jag mig i förhand, att för 50 Numror, hvardera på ett halft ark, ej fordra utöfver 3 Rubel B:ko Assign., eller 1 R:dr 32 sk. Sv. B:ko, på stället i Helsingfors, (d. v. s. utom den vanliga försändnings-procenten), samt att en gång i hvarje vecka genom trycket utgifva åtminstone en Nr af Veckobladet.

Afbidande följderna af denna min vördsamma anmälan, kan tiden då Tidningens utgifvande kommer att taga sin början ej ännu af mig utsättas. Helsingfors den 23 Oktober 1832.

Odert Gripenberg,

Löjtnant,

f. d. Föreståndare för en privat Uppfostrans-anstalt och sederm. Inspektör vid K. F. Kadett-Korpens Elem.-Skola.

W E S E N I I
Tryckt hos G. O. WASENIUS, 1832.

Imprimatur. C. E. Ekelund.

man 1848 jälkeen leski Fredrika ja tyttäret ylläpitivät sitä. Odertin naimattomaksi jääneestä nuorimmasta tyttärestä Vilhelminasta (1826 Hamina - 1893 Turku) tuli 1870-luvulla Turun naisopiston johtajatar.

Odertin talous oli tyttökoulun menestyksestä huolimatta pahasti velkojen rasittama. Tämän vuoksi hän yritti sitkeästi saada taloudellista menestystä kylvökoneensa avulla. Tästä enemmän, kunhan olemme seuranneet Sebastianin viimeisiä vuosia Voipaalassa.

Takaisin Voipaalaan Suomen ensimmäinen sokeritehdas

Maataloushistoriamme kannalta eräs Sebastianin hurjimmista innovaatioista oli sokerijuurikkaan viljelyn ja sokerinvalmistuksen kokeilu, joka jäi ainutlaatuiseksi, ja sai todellisia seuraajia vasta itsenäisen Suomen alkuvuosina. Aiheesta on **Ari Sirén** kirjoittanut tutkielman 1990¹, ja jätämme tässä senkin vuoksi tehtaan vaiheet tarkemmin selvittämättä. Itse idean Sebastian saattoi saada jo veljeltään Odertilta. Sitä paitsi Saksan lisäksi myös Ruotsissa ja Venäjällä sokerin valmistusta valkojuurikkaasta oli jo joitakin aikoja harrastettu. Koska metsäteollisuudesta ei vielä osattu unelmoida, velkaantunut kartano tarvitsi menestyäkseen työvaltaista teollisuutta. Ja työvoimaa alkoikin väestön lisääntymisen vuoksi olla runsaasti tarjolla. Tämän lisäksi Sebastianilla oli kautta elämänsä voimakas, ehkäpä utilitaristinen tarve köyhän kansanosan elinolojen parantamiseksi.

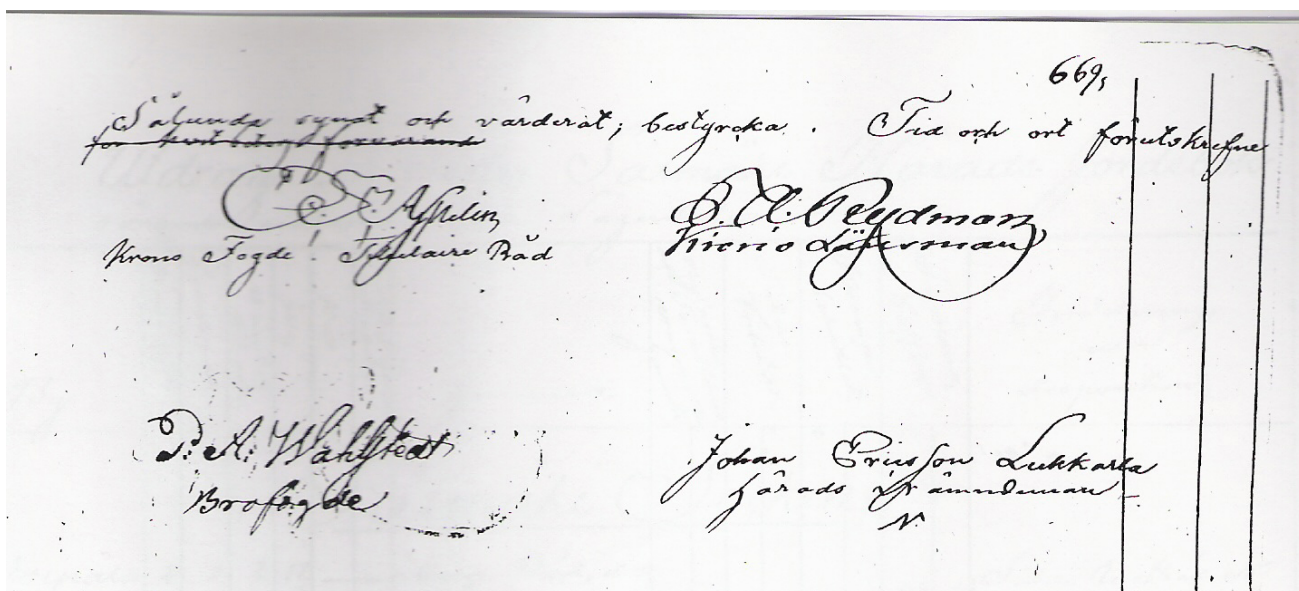
Sokeritehtaan perustaminen oli Sebastianin mielessä jo 1835. Kaksi vuotta myöhemmin hän sai senaatilta privilegion sokerin valmistamiseksi sokerijuurikkaista ja tärkkelyksestä. Sebastian kävi Ruotsissa 1837 ja –38 asiaan tutustumassa, ja jo –37 ryhdyttiin peltoja lannoittamaan jopa Pietarista saakka hankitulla luuhielessä ja –murskalla. Samalla ryhdyttiin rakentamaan itse tehdasta ja sen lisärakennuksia tulisijoihin ja piippuihin, ja hankittiin siinä tarvittavia laitteita ja altaita.

Viljelykset eivät onnistuneet siinä määrin kuin oli toivottu, ja juurikkaitten säilytyksessä tehtiin tuhoisia virheitä. Mahdollista on myös, että laitteitten käyttöä ei täysin hallittu - Gripenbergillä ei ilmeisesti ollut palveluksessaan saksalaista tai ruotsalaista sokerimestaria, vaikka kansanperinne sitkeästi kertoikin tarinaa rakkautensa pettäneen ulkomaalaisen sokerimestarin kostosta. Joka tapauksessa toivorikkaasti alkanut hanke romahti kannattamattomaksi. Huonolaatuista siirappia ja mallasia kyllä syntyi, ja pohjaan palaneista keitoksista saatiin tehdyksi jonkin verran rommia - siinä kaikki. Mutta kokemuksia syntyi senkin edestä, ja niitä Sebastiankin pystyi seuraavina vuosina uusissa töissään hyödyntämään

Syksyllä 1840 Voipaalassa oli vielä melkoinen määrä sokeritehtaan työväkeä. Kahdessa vuorossa oli nimilistan mukaan kuusi omaa piikkaa, sekä ulkopuolisina 32 naista ja 10 miestä, joukossa lapsia tai nuoriakin. Edellisinä vuosina ulkopuolisen työvoiman osuus saattoi olla paljon suurempikin. Niinpä vuonna 1838 vuosipalkalla ja kartanon ruuissa oli 35 piikkaa ja 28 renkiä.

---

1) Sirén 1990. Aiheesta on esimerkiksi seuraavia lähteitä: Robert Gripenberg (Sebastianin poika, Mustialan johtaja): Valkojuurikkaan viljelystä [...] Voipaalan tilalla [...] vuosina 1837-40 (Maanviljelyshallituksen tiedonantoja IX, Helsinki 1895), sekä Martti Kovero: Suomen sokeriteollisuuden historia II (Helsinki 1955).

Katselmusmiehet 12.5.1841: E.S.Aspelin, kruunuvouti, nimineuvos. Petter August Rydman, kruununnimismies. P.A.Wahlstedt, siltavouti. Johan Ericsson Lukkitar, pitäjän nimitysmies (puumerkki).

Voipaalan konkurssi

Kaikki kolme Voipaalan Gripenbergiä toimivat oman varallisuutensa lisäksi sekä yksityisellä että valtion auliisti takaamalla velkarahalla, ja tämä koitui lopulta kartanon kohtaloksi vuonna 1842. Sääksmäen Voipaalan kultakausi päättyi tähän, mutta sen asujainten ja siellä syntyneen sukuyhteisön merkitys maamme uudistumiselle 1800-luvun lopulla oli vasta itämässä.

Keväällä 1841 oli jo selvää, että Sebastian ei kyennyt tuloillaan kattamaan valtaviksi kasvaneita velkojaan, ja tämän johdosta suoritettiin katselukset erikseen sokeritehtaan ja kartano-omaisuuden osalta. Tämän onnettoman tapahtuman ansiosista meillä on tänään varsin täydelliset asiakirjat Voipaalan omistuksista ja toiminnoista tuolta ajalta. Vain kartat puuttuvat - mikä kartanon rakennushistorian kannalta on harmillista. Toisaalta: tästä vasta alkoi 46-vuotiaan Sebastian Gripenbergin kypsyminen siihen rooliin, josta hänet myöhemmät ajat parhaiten tuntevat.

Katselmus tehtiin isännän poissa ollessa, sillä ”omistaja, Intendentti ja Keisarillisen P. Wladimirin ritarikunnan neljännen ja P. Annan ritarikunnan kolmannen luokan ritari, jalosyntyinen Herra Sebastian Gripenberg oli poissa, sillä hän asuu Mustialan maanviljelysinstituutissa Tammelan pitäjässä, jonka johtaja Intendentti on, eikä haastetta voinut lyhyen ajan ja pitkän välimatkan vuoksi hänelle esittää”. Se tehtiin kuitenkin isäntärengin eli inspehtori Johan Johanssonin läsnä ollessa; tämä oli toiminut tehtävässään 14 vuotta.

Voipaalan sijainti todettiin hyväksi: se oli lähellä Sääksmäen suurta järveä, Hämeenlinnasta 50½, Tampereelta 52, Helsingistä 170½ ja Turusta 190 virstan päässä.

Päärakennuksesta todettiin, että se oli harmaalla öljymaalilla maalattu. Siinä oli alakerrassa 7 ja yläkerrassa 8 asuinhuonetta, ja ullakolla tilava vinttikamari.

Voipaalalla oli viisi torppaa, Nappa, Jokisilta, Iso Laavala, Vähä-Laavala, Hal-
kia ja Iso Kannisto. Tavallisesta poiketen torpparit maksoivat viljaveroa kartanolle,
eikä heillä ollut mainittavia taksvärkkivelvollisuuksia.

Voipaalan mylly Valkeakosken varrella oli hyväkuntoinen. Kalastukseen käy-
tettiin paitsi Rauttunselkää, myös Vallon järveä - mutta kalastuksen osuutta ei kat-
selmuksessa pidetty kovin merkittävänä.

Tilaa hoitivat selostuksen mukaan emännöitsijä eli ”Hus-Mamsell”, isäntären-
ki eli isännöitsijä, inspehtori tai ’drengfogde’, 13 renkiä ja 6 piikaa. Heidän palk-
kansa olivat vastaavasti 50, 40, 35 ja 31 hopearuplaa. Talon tuotto ja omaisuuden
arvo olivat kuitenkin vain murto-osa sen veloista.

Sokeritehtaan rakennukset, laitteet ja siirappi myytiin huutokaupalla erikseen
(27.9.42), itse tila erikseen (27.8.42). Sokeritehtaan hirsistä arvellaan rakennetun
naapurikartanon Rapolan aitta. Kuuluisa aika- ja soittokello meni Kurvoilan kar-
tanon Akaalle. Itse kartanon osti paikallisen kirkkoherran leski Maria Hellstein
12.036 ruplalla. Hän nai sitten samana vuonna 1842 kapteeniluutnantti F.W. **Ner-
vanderin**, ja näin alkoi Voipaalassa lyhyehkö nk. Nervanderin aika. Silläkin oli si-
vistyshistoriallemme annettavaa, varsinkin kirjailija Emil Nervanderin kautta. Mut-
ta Gripenbergien aika jäi Voipaalan kulta-ajaksi, ja se jäi myös alustalaisten mieliin:

*”Jäähyväispuheessaan Voipaalalaisille lausui maaherra ikävällä mielellä
eroavansa Voipaalasta ja sen väestöstä jonka kanssa vuosikymmeniä hyvässä so-
vussa ja toisiinsa luottamisessa olivat eläneet. Sanoi olevan hartaan toivonsa että
vielä joskus saadaan yhdessä elämää jatkaa. Jos ei nin lupasi hän pitää rakkaassa
muistissa entisen väkensä ja pyysi sitä heiltäkin.”*

*”Niille torppareille jotka olivat hänelle rahallista velkaa oli hän sanonu: me olem-
me kaikki tässä köyhiä, mutta minulla on ehkä parempi mahdollisuus tulla vielä rik-
kaaksi kun teillä, siispä jos en tule niitä pieniä saataviani välttämättömästi tarvitse-
maan nin en niitä teiltä vaadi milloinkaan.”*

*”Harvoin tuskin koskaan on kirjoittamatoim puhe ollu nin kauvaksikantoinen kun
se, sillä vielä 1896 kuulin erään 80-vuotiaan ukon sitä liikutetuin mielin kertovan.
Siitä jäi myöskin senlainen kaipaus ninkuin olis aina varrottu koska maaherra tu-
lee. Eipä oikein tahdottu uskoa että Voipaala kellenkään muillen voi kuuluak-
kaan” . (Aukusti Petäjän muistelmista)*

A N M Ä L A N.

Respective föräldrar, hvilka önska se sina barn intagne uti vår Läroanstalt, till instundande Vår-termin (iffrån 23:e Januarii till 17:e Junii), anmodas vördsamt att gifva oss del af en sådan önskan, helst innan den 15:e, sednast innan slutet af n. k. Januari månad. — Det närvarande antalet Elever, utom 6 till nästa termin redan anmälde, är 50. Dessa hafva, under sednaste läse-termin, blifvit undervisade i 3 klasser af 13 Lärare och 2 Lärarinnor, utom Sång-Lärarn och Dans-Lärarinnan, som särskildt betalas med en högst lindrig afgift. — I vår Fruntimmers-Skola kommer undervisningen i Svenska, Franska och Tyska språken, under nästa termin, att mest utgöras af practiska öfningar, med användande af de grammatikaliska reglorna. I Ryska språket torde, åtminstone under större delen af terminen, grammatiken ännu måsta fortsättas. I vetenskaperna (Religion, Naturkunnighet, Arithmetik, Historie och Geografie), Calligrafie, Teckning och vauliga fruntimmersarbeten skall endast en fortsättning förekomma af redan påbörjade kurser och öfningar. Under påstående handarbeten öfvas Eleverna uti Franska och Tyska språkens talande och läsande, äfvensom uppsägning ur minnet af öfverlästa stycken. — Menniskor finnas — vi veta det väl — som tro, att vi åt fruntimmers bildningen gifva en alltför stor och onödig, ja till och med skadlig utvidgning. Samnt är, att vi icke åtnöjes med bibringandet af några ytliga namn-kunskaper utan grundad för-

-----
 ut andra menniskor och till samhället. — Angående undervisningen i vår Barn-Skola nämne vi denna gång endast, att vi i synnerhet der söke väcka och stegra hågen för kunskaper och allsidigt utveckla anlagen hos barnen, utgående i synnerhet der iffrån den grundsatsen, att nämnde ändamål säkrare vinnes genom sjelfva kunskaps-föremålens directa framställning af Lärarn, än genom den vanliga läse-metoden eller läx-läsningen, hvars otidiga bruk vi anse vara förnämsta orsaken till den håglöshet, som alltför många barn tyvärr visa för kunskapers inhemtande, emedan den förutsätter en tidigare, icke allenast väckt, utan äfven stadgad håg för kunskaper, och många utvecklade själskrafter, för att med tillbörlig framgång kunna användas. — Undervisnings-afgiften utgör i Fruntimmers-Skolan: 200, i Barn-Skolan: 100 Rubel B. A. årligen. För hvarje läse-termin betalas förskottsvis, i proportion mot läse-veckornas antal; neml. för höst-terminen: i Frunt. Skolan: 116 och i Barn-Skolan: 58, samt för vår-terminen: i Frunt. Skolan: 84 och i Barn-Skolan: 42 Rubel. Den särskilda afgiften för sång-lectionerna är 2 Rubel i timmen, som jemt repartiseras emellan alla deruti deltagande Elever. Dans-lectionerna hafva hitintills kostat 20 Rub. för hvar dans-Elev, i ett för allt, utom då 2 eller flere syskon deri tillika deltagit, i hvilket fall hvardera betalt endast 15 Rubel B. A.

HELSINGFORS den 30 Decenber 1836.

FREDRIQUE GRIPENBERG.

ODERT GRIPENBERG.

HELSINGFORS, hos G. O. WASENIUS. 1836.

Gripenbergin tyttökoulun ilmoitus (Helsingfors Tidningar 31.12.1836)

Med anledning af Högvalborne Herr Baron, Gouverneuren och Riddaren O. Rehbinders under den 27 sistledne April mig gifne befallning, förrättas Onsdagen den 27 instundande Julii & Wojpala gård i Sâxmâki socken, offentlig auctiion, hvarvid till den mestbudande försäljes den derstädes nyligen anlagde Fabrik för tillverkning af hvitbets-socker med dertill hörande byggnader, maskiner, redskap och förråder; dock komma de skeende anbuden i högvederbörlig ordning att Hans Kejslerliga Majestâts Nådiga pröfning i underdånighet hemställas. Uppropen ske styckevis och bestå i följande

(A) Byggnader:

1:o En större byggnad af träd med tvänne små flyglar, hufvudbyggnaden i 2:ne våningar, innehållande i längd 54 och i bredd 18 alnar, samt af flyglarne i enkel våning, den ena 18 alnar lång och 11 1/4 bred samt den andra 11 3/4 aln lång och 17 1/4 aln bred; huset är försedt med murar för 25 eldstäder.

2:o En källare-byggnad af träd för hvitbetornes förvarande 64 1/2 aln lång och 18 alnar bred.

(B) Maskiner:

1:o 1 st. Månège af gjutet tackjern; 2:o 1 st. rifmaskin likaledes af gjutet tackjern och 3:o 2 st. macerationsmaskiner.

(C) Kärll och effecter:

1:o 7 st. 110 Kannor tackjerns-grytor med pip, 2:o 8 st. afdunstningspannor och tjocka valsade jernplåtar, till 120 kannors rymd försedde med lösa lock af tunnare jernplåtar, 3:o 1 st. smältkittel af koppar i vigt 160 skålp., 4:o 1 st. kristallisations kittel af koppar innehållande i vigt 190 skålp., 5:o 1 st. större afsvalnings-kittel af koppar, vägende 150 skålp., 6:o 1 st. mindre dito i vigt 45 skålp., 7:o 1 st. handkittel af koppar 17 skålp., 8:o 1 st. mindre koppar kittel 10 skålp., 9:o 1 st. cylinder af koppar till en ångkocknings apparat, i vigt 173 skålp., 10:o 1 st. silskopa af koppar i vigt 11 skålp., 11:o 1 st. silnings apparat af koppar, 50 skålp., 12:o 1 st. större rörspada af koppar med skaft af jern, i vigt 4 skålp., 13:o 1 större skopa af koppar vägende 3 skålp., 14:o 1 mindre dito om 1 skålp., 15:o 4 st. koppar skumslefvar i vigt 1 skålp., 16:o 1 st. större conisk metallform i vigt 10 skålp., 17:o 1 st. mindre dito 11 skålp., 18:o 1 st. rund metall form i vigt 27 skålp., 19:o 2:ne st. stötar af jern, svarfvade, i vigt 14 skålp., 20:o 2:ne st. släggor af jern, 21:o 1 st. qvarn för bensvärtans förmalning, 22:o 10 st. dubbla bänkar af träd med rännor af jernplåt, 23:o 5 st. stora tunnor med jernband, 24:o 15 st. stora kar, dels med dels utan jernband, 25:o 82 st. större trådformar med jernband, 26:o 476 st. Holländska socker-topp-formar och krukor, 27:o 52 st. Svenska boster formar, 28:o 2 st. sackarometrar, 29:o 2 st. termometrar, 30:o 2 st. arcometrar, 31:o 2 st. hvitbets tvätt apparater med axeltappar af gjutgods och lagergångar af metall, 32: gjutgods och lagergångar till 2:ne apparater, 33:o 2:ne st. argandske lampor, 34:o 1

st. vägbalanco, 35:o 2:ne st. afvägnings-lådor af jernplåtar, 36:o 1 st. större tackjerns mortel i vigt 9 lisp., 5 skålp., 37:o 8 st. bläckakopor, 38:o 2:ne st. sockerknivar, 39:o 1 st. rifspada, 40:o 3 st. eldgafflar af jern, 41:o 8 st. rör m. m. af tackjern hörande till en ångkocknings apparat, i vigt 23 lisp. 15 skålp., 42:o 1 st. eldstads ram med spjell, dörr och galler alt af tackjern vägende 31 lisp. 15 skålp., 43:o 5 st. tackjerns grytor med lock för beredning af bensvärta i vigt 43 lisp., 44:o 6 st. Taylonska filtrer apparater, 45:o 1 st. scala af messing för ång apparat, 46:o 8 st. lådor af förtent bleck till en silnings-apparat, 47:o 1 stor tunne-kran af messing i vigt 18 skålp., 48:o 4 st. mindre dito, 49:o 1 st. maskinrem, 50:o 1 st. modell till en ångkocknings-apparat af förtent bleck, 51:o 3 st. röststakar af jern, 52:o 1 st. siraps skyffel af jernplåt, 53:o 1 st. ringklocka af jernmalu, 54:o 60 lisp. diverse jernskrot, 55:o 3 st. jernstamplar i vigt tillsammans 9 1/2 lisp., 56:o 2 st. skumslefvar af jern och 57:o 1 st. stort kar med 6 jernband till en ångkocknings-apparat.

(D) Förråder:

1:o 120 skålp. sämre rå-socker, 2:o 16,000 skålp. melass eller hvitbets råsocker sirap, 3:o 110 skålp. svafvelsyra, 4:o 17 skålp. alun, 5:o 146 skålp. hvitbetsfrön, 6:o 100 lisp. benkol och 7:o 26 lisp. blått sockerpapper; hvilket till ångade köparens underrättelse kungöres, med tillägg, att auctiionen ofvansagde dag börjas kl. 10 f. m. Nedre Sâxmâki Håreds Krono-Fogde-Contor, Kalvola Frantzila den 18 Maji 1842.

E. S. Aspelin.

Sokeritehtaan huutokauppa (Finlands Allmänna Tidning 3.6.1842)

Sebastian Gripenberg perustaa Mustialan maanviljelysopiston

Senaatti antoi 1836 Suomen Talousseuran tehtäväksi laatia suunnitelma maanviljelysoppilaitosta varten. Valmistava valiokunta toimi L.G. von Haartmanin johdolla, ja se ehdotti Tammelassa sijaitsevan entisen Mustialan kuninkaankartanon, sittemmin Hämeen-Uudenmaan rakuunarykmentin everstiluutnantin virkatalon yhteyteen perustettavaksi maanviljelyskoulun. Valiokunnan jäsen Sebastian Gripenberg sai tehtäväkseen suunnitella ja järjestää alueen rakennuskannan ja toiminnat.

Vuonna 1839 valmistuivat ensimmäiset uudisrakennukset Turun kaupunginarkkitehdin P.J.Gylichin piirtäminä. Hän sijoitti opiston ja maatilan rakennukset kahteen, kaikilta sivuiltaan suljettuun pihaneliöön. Pihakortteleiden väliin ja ympärille istutettiin puisto. Tänäpäin osa rakennuksista seisoo yhä paikallaan arvokkaana suojellussa kulttuurimaisemassa¹.

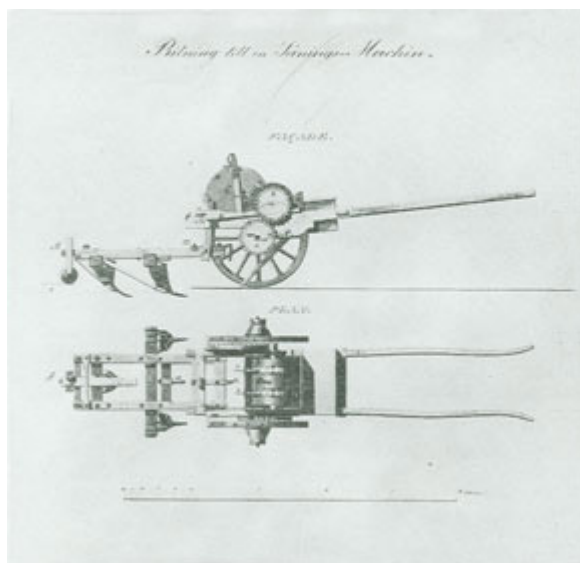
Sebastian nimitettiin Mustialan ensimmäiseksi johtajaksi 1840, ja hän ryhtyi uuteen toimeensa tavanomaisella tarmolla. Soita raivattiin, pellot pantiin vuoroviljelykseen, ja niitynviljelystä kehitettiin. Karjatalous kehittyi vähitellen esikuvalliseksi ulkomaisen siitoskarjan voimalla. Sebastian julkaisi myöhemmin voutioppilaille pitämiään luentoja pellon-, niityn- ja suonviljelystä sekä kirjanpidosta.

Odert jatkaa sitkeästi kylvökoneen kehittelyä

Elokuussa 1841 isoveli Odert esitteli Mustialassa Suomen Talousseuran johdolle kylvökoneensa parannetun version. Se todettiin jälleen esikuvalliseksi, ja se otettiin käyttöön mm. Helsingin pitäjän pappilan, Jokioisten ja Fiskarsin kartanoiden ja eräiden muidenkin suurtilojen pelloilla².

Mustialan pajassa Odert valmistutti 1845 koneestaan parannetun mallin, jolla voitiin samalla kertaa levittää myös lantaa. Hän tähtäsi Englannin markkinoille, ja Mustialaan jääneestä mallista laadittiin pienoismalli. Sitä Odert esitteli mm. Newcastlessa, ja saikin Englannin hallitukselta patentin 14 vuodeksi. Umpirahaton Odert joutui kuitenkin myymään patenttinsa jo Lontoossa.

Vielä kerran Odert yritti läpimurtoa. Koneen neljäs versio rakennettiin Mustialassa 1847, ja hän sai sen lainaksi matkalle Tukholmaan ja lopulta Englantiin. Hän sai avustusta keisarilta ja myös Ruotsista, ja tarkoitus oli maksaa rahat takaisin heti kun patentti oli saatu ja muutettu rahaksi. Odert kuoli kuitenkin Tukholmassa 29.1.1848. Kone oli ehditty lähettää Lybeckiin viimeisellä laivalla marraskuussa

1) http://www.hameenliitto.fi/content/HameenLiitto/kuvat/hameen_maakunta/kuppikivi/kulttuuriymparistot/rak_ym/kohdeluettelot/tammela.pdf?from=10733615781561237 (24.2.2008)

2) http://www.helsinki.fi/kansatiede/hismaatalous/extrat/erillisartikkelit_kylvokone.htm (24.2.2008)

1847, ja lojui siellä vielä seuraavanakin vuonna. Sebastian sai takauksensa mukaisesti maksaa koneen hinnan Talousseuralle.

Tähän päättyi Odert Gripenbergin yritteliäs ja ennakkoluuloton, mutta traagisia epäonnistumisia ja edelläkävijään kohdistuvaa yleistä ymmärtämättömyyttä täynnä ollut elämä. Yritykset saavuttaa taloudellisesti turvattu asema keksinnön avulla kariutuivat, ja seurauksena oli raju konkurssi. Pedagogisena uranuurtajana Odert alkoi saavuttaa jälkikäteistä mainetta vasta 1880-luvulla, kun kasvatustieteen professori K.G.Leinberg alkoi esitellä hänen elämäntyötään, ja hyödyntää hänen vielä elossa olleitten oppilaittensa muistikuvia.

Odertin perikunnan konkurssi-ilmoitus
Finlands Allmänna Tidning 29.5.1849

Års-Proclama-, Concours- och Fordringsmål m. m.

Sedån aflidne Lieutenanten Henric **Oder Gripenberg** efterlemnade enka, Lieutenantskan, Vålborna Maria Fredrica **Gripenberg** född Nymander, jemte deras son, Adjonten hos Directorn för Adels Regementet i S:t Petersburg, Herr Öfverste Lieutenanten vid Artilleriet, Vålborne Edvard Gripenberg och måg, Translatorn vid Kejsrerliga Senatens Procurators-Expedition, numera Förste Translatorn i bemålde Senat, Ädle Julius Ferdinand Lundahl, den sistnämnde såsom målsman för sin hustru Constantia Augusta Octavia **Gripenberg** samt i egenskap af förmyndare för sina oförsörjda svägerskor, Jungfrurna Vålborna Emilia Henrietta och Wilhelmina **Gripenberg** uti en den 19 nyssförvikne September till Kejsrerlige Hof-Rätten tvefaldt ingifven skrift, som åtföljts af Instrumentet öfver den efter Lieutenanten **Gripenberg** den 30 nästföretgågne Augusti verkstälde bouppteckning, upptagande boets tillgångar till fyrahundra sexton Rubel tjugufyra kopek, men gäld och annan afkortning till trettontusen sexhundra sjuttiofyra Rubel sexton och en åttandedels kopek Silfver, hos Kejsrerlige Hof-Rätten anhållit om afträdes- och urarfva-förmon efter bemålde aflidne och Translatorn Lundahl tillika begärt att få från boet uttaga några, särskildt förtecknade och till värde af fyratiotvå Rubel tre och en fjerdedels kopek Silfver uppgifne, men bland boets omförmålde tillgångar icke inberäknade lösöre persedlar, såsom de der, enligt ett af Lieutenantskan **Gripenberg** den 24 December 1838 upprättadt gåfvobref, skulle hennes förbemälda tre döttrar tillhöra; har Kejsrerlige Hof-Rätten i anledning deraf genom utfärdad offentlig stämning i dag kallat Lieutenanten **Gripenberg** samtelige veterlige och okände borgenärer att, Tisdagen den tredje (3) Juli nästkommande år 1849 klockan elfva (11) före middagen, sjelfve eller genom laga ombud inför Kejsrerlige Hof-Rätten sig insinna, för att öfver berörde ansökning sig ytta och sina fordringar i Lieutenantskans bo, vid förlust af all rätt och vidare talan, inför Kejsrerlige Hof-Rätten anmäla och styrka samt derefter med hvarandra om bättre rätt till betalning tvista i den ordning Kongl. Stadgan, angående afträdes- och förmons- samt boskildnads- och urarfva-mål, gifven den 28 Juni 1798 foreskrifver; hvarjemte borgenärerne erinrats att, i afseende å sina fordringars beedigande, ställa sig till efterrättelse foreskriften i redannämde Kongl. Concurs-Stadga och Kejsrerlige Förordningen af den 30 April 1832; hvilket härigenom tredje resan kungöres. Kejsrerlige Åbo Hof-Rätt, den 28 November 1848.

På befällning:

A. L. Ahlstedt,

Kejsrerlige Hof-Rättens Secret.

Sebastian vuokraa Kurkijoen Tervun hovin

Selkeää syytä siihen, miksi Sebastian Gripenberg luopui Mustialan johdosta en ole löytänyt. Elokuun alussa 1848 kirjoitti nimimerkki A.M. *Suomettaren* numerossa 24 pitkän kertomuksen Mustialan julkisesta tutkintotilaisuudesta, mutta käytti palstatilasta reilun kolmanneksen ihmetelläkseen laitoksen johtajan äkillistä irtisanoutumista, josta useimmat eivät edes olleet kuulleet. Kirjoittaja vihjailee tyhmiin ihmisiin, jotka eivät todellista suuruutta ymmärrä, vaan huutavat ”Minä olen kukko talossa!”, ja toteaa, että vaikka intendentti Gripenbergiä ei olekaan ”millään kiiltävällä tawalla tunnustettu eikä kiitetty”, hän on ”ympärillensä elävien sydämmihin itselleen rakanut ijäisen kiitollisuuden muistopatsaan”.

Suomettaren kirjoittaja kertoo Sebastianin tuskitelleen, että hänen työnsä on kuin kyntäisi ruskeaa hiekkaa, ja toivoneen, että Huoneenhallitus-seura löytäisi toisen voimallisemman johtajan hänen tilalleen, joka paremmin osaisi vastata ympäris-

tön vaatimuksiin. ”Tässäki eriyti hän itserakkauteen ja wanhoin tapoihin juurtuneista järöistä, jotka pelkäävät maan siirtyvän piiristänsä, ell’eiwät he häntä py-syttäisi”, kirjoittaja sanoo.

Kun Sebastianille äkkiä aukeni mahdollisuus päästä kreivi Kushelev-Besborodkon valtaviin keisarillisten lahjoitusmaiden hoitajaksi Jaakkimassa ja Kurkijoella, hän lähti siitä paikasta Laatokan-Karjalaan. Mukana oli kaksi tyttäätä ensimmäisestä avioliitosta, sekä kaksi poikaa ja tytär jälkimmäisestä. Perhe lisääntyi heti jouluna –48 vielä yhdellä tyttärellä.

Tervun Hovissa Gripenberg alkoi kehittää maitotaloutta, jonka ensimmäisiä tienraivaajia hänestä tuli. Niinpä 70 lypsylehmän maidosta alettiin valmistaa voita ja holsteinilaista juustoa, joilla oli Pietarissa erinomainen menekki. Myöhemmin ryhdyttiin valmistamaan vielä sveitsinjuustoa. Kun taloudellinen tilanne alkoi olla hyvä, Sebastian vuokrasi 1854 koko Tervun, johon tuolloin kuului maita 15 kylästä. Vanhaan tapansa hän teki alustalaistensa kanssa kirjalliset sopimukset eduista ja rasituksista, ja vakiinnutti näin heidän melko itsenäisen asemansa.

Suomen valtio lunasti 1862 Tervun lamputitilat, mutta kantatila jäi Gripenbergille, ja säilyi suvulla vielä hänen kuolemansakin jälkeen.

Tervussa Sebastianille ja Maria Lovisalle syntyi 50-luvulla kolme poikaa ja tytär, sekä vielä 1861 tytär, kun senaattori-isä oli jo 66– ja äiti 44-vuotias. 28-vuotias tytär Johanna Charlotta Adelaide vihittiin Tervussa avioliittoon kenraalimajuri C.V.O. Collianderin kanssa. Mutta eräs toinen Tervussa solmittu avioliitto kuuluu Suomen kulttuurihistoriaan. Siitä enemmän seuraavassa kappaleessa.

Tervun meijeri Gripenbergin ajalta

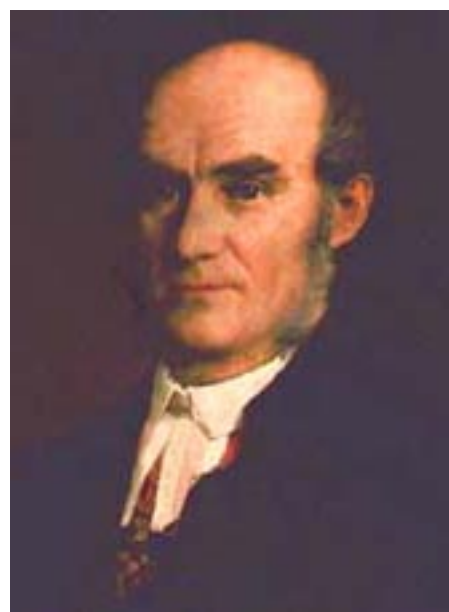

Sebastian Gripenberg ja Uno Cygnaeus

Joskus 1840-luvun lopulla Sebastian oli tutustunut Hämeenlinnasta syntyisiin olleeseen nuoreen pappiin ja opettajaan **Uno Cygnaeukseen**. Hiukan huikentelevan nuoruuden ja Alaskassa viettämiensä vuosien jälkeen Cygnaeus oli vakiintunut Pietariin, jossa hän toimi sekä pappina että koulumiehenä. Miesten välille syntyi kirjeenvaihto, jossa käsiteltiin koulutusta, heidän yhteistä ”elinkysymystään”¹.

”Kuinka paljon voisikaan saada aikaan sellaisessa maassa kuin meidän, jos kansa olisi sivistynyt! Sivistyksen ja yksistään sivistyksen kautta hyvinvointi ja tyytyväisyys voivat levitä yhteiskunnan kaikkiin luokkiin”, Sebastian kirjoitti. Unosta tuli Sebastianille sukulaismies, sillä hän nai Tervussa 15.9.1854 Sebastianin ensimmäisen vaimon (ja serkun) sisaren Elisabeth Christina Gustafva Gripenbergin tyttären **Axianne Diederichsin**.

Mahdollisesti Sebastianin aloitteesta Uno tuli Tervuun kesällä 1857 ja kirjoitti siellä ensimmäisen ehdotuksensa uudeksi kansakoulujärjestelmäksi². Hänen julkaistun artikkelinsa nimi oli suomeksi ”Muutamia sanoja Suomeen aiotusta kansakoulusta”. Voimme vain arvata, kuinka paljon keskustelut näistä asioista Sebastianin kanssa vaikuttivat 15 vuotta nuorempaan sukulaismieheen. Mm. J.W. Snellmanilla oli samansuuntaiset aikeet, ja hänestä tuli Cygnaeukselle ankara arvostelija, lähes vihamies. Kateus ja juonittelut olivat välillä niin repiviä, että Cygnaeuksen terveyskin horjui. Jossain vaiheessa tämä parahtikin, että todellisia kansakoulun ystäviä olivat vain senaattori Gripenberg, professori Elias Lönnrot ja senaattori (”valtiovarainministeri”, Suomen markan varsinainen ”isä” ja Sebastianin sisarenpoika) Fabian Langenskiöld, hänkin Voipaalassa syntynyt³.

Uno Cygnaeus

Gripenbergistä tulee senaattori

Vuonna 1860 Gripenberg kutsuttiin senaatin taloustoimikunnan jäseneksi ja sitten uuden maanviljelyksen ja yleisten töiden osaston johtajaksi, eli ”maatalousministeriksi”. Tässä ominaisuudessa hän teki 1861 laajan matkan ympäri Suomea, todeten maanviljelyksen tilan peräti kehnoksi, varsinkin etelän rintamaiden ulkopuolella. Selonteossaan keisarille hän sanoi ainoana parannuskeinona olevan ”hyvin järjestetyt maanviljelyskoulut, sekä kansakoulujen perustaminen kaikkialle maahan, sillä ilman näitä eivät maanviljelyskoulut voi mitenkään menestyä”.

Jo aikaisemmin, maatalouskokousta 1860 avatessaan, hän oli puhunut innostavasti maanviljelyksen ja sen sivuelinkeinojen merkityksestä Suomelle: ”Täällä ei

1) Tämän ja seuraavan kappaleen sitaatit ovat Niilo Liakan Gripenberg-artikkelista Kansallisisessä elämäkerrastossa.

2) Kuujo 1955, s. 71

3) Ks. Sivü 14

valtiomies voi saada itsellensä parempaa oikeutta maan kiitollisuuteen, kuin maanviljelyksen auttamisen toimissa”. Vain kansansivistyksen kohottaminen oli tärkeydeltään siihen verrattavissa, tästä hän oli vakuuttunut toimittuaan kansan keskuudessa kolmekymmentä vuotta. ”Isänmaanystävä voipi nyt ainoastaan haaveksia tulevaa aikaa, jolloin Suomen maanviljelystä käytetään järjellisillä perustuksilla, kelvollisilla, ahkeroilla ja hyvätapaisilla työntekijöillä, jotka isänmaan maanviljelykseen käytetystä hiestänsä ja vaivoistansa saavat runsaan elatuksen, niinkauan kuin jaksavat työskennellä, ja huolettoman toimeentulon vanhuudessansa”.

Valtiopäivillä 1863-64 Gripenberg teki aatelissäädystä aloitteen palkollisten eläkelaitoksen perustamisesta, mutta esitys torjuttiin jyrkästi.

Kaikki tämä osoittaa selvästi Sebastian Gripenbergin sosiaalisen mielenlaadun syvyyttä, ja kertoo kaunopuheisesti siitä, miten paljon hän oli aikaansa edellä.

Sebastian Gripenbergin viimeiset urotyöt

Ikä ja kivullosuus haittasivat Gripenbergin toimia hänen viimeisten vuosiansa aikana. Kuitenkin häneen yhtä aikaa maltillisena, sovittelevana, mutta myös edistyksekkäänä johtajana luotettiin yhä enemmän.

Vuosina 1861-62 Sebastian johti kansakouluehdotuksen tarkastuskomiteaa, jonka työn tuloksena perustettiin Cygnaeuksen ehdotuksen mukaisesti Jyväskylään ensimmäinen opettajaseminaari, ja annettiin tämän jälkeen 1866 lopullinen kansakouluasetus.

Hyvällä syyllä voi neljän sukulaismiehen, eli Odert ja Sebastian Gripenbergin, Fabian Langenskiöldin ja Uno Cygnaeuksen toiminnan katsoa olleen ratkaisevan Suomen koululaitoksen kehittymiselle. Tohtimatta riistää Cygnaeukselta hänen kunniaansa ”kansakoulun isänä”, voimme kuitenkin luonnehtia Gripenbergin veljeksiä vähintään koulutuksen ”iso-isiksi”. Näin pitkälle Voipaalan mahti siis valtakunnassa ulottui koulutuksenkin alalla!

Tammikuun valiokunta

Suomalaiset olivat anoneet keisari Aleksanteri II:lta valtiopäivien kutsumista koolle vuosikausien hiljaisuuden jälkeen. Keisari päätyi senaattori Langenskiöldin ehdotuksen mukaisesti siihen, että 1862 asetettiin valiokunta valmistelemaan asiaa. Tämän kuuluisan elimen, ”tynkäeduskunnan” johtoon nimettiin senaattori Sebastian Gripenberg, ja siihen kuului 12 vaaleilla valittua edustajaa kustakin säädystä.

Työ oli sikäli vaikea ja arkaluontoinen, että siinä piti sovittaa yhteen hyvin monenlaisia intressejä. Kaiken lisäksi oli levitetty kiihkomielisiä huhuja, että kysymyksessä olisi salajuoni, ja että varsinaisia valtiopäiviä ei pidettäisikään. Lietsottu viha kaatui varsinkin Fabian Langenskiöldin päälle, ja saattoi edesauttaa tämän varhaista kuolemaa. Osansa lietsotusta raivosta sai myös Sebastian Gripenberg.

Gripenberg onnistui kuitenkin vaikeassa tehtävässään, ja sai työstään yleisen kunnioituksen. Valtiopäivät pidettiin 1863-64. Seuraavana vuonna Sebastian perheineen ja jälkeläisineen korotettiin vapaaherralliseen säätyyn, erosi valtiollisista

Tammikuun valiokunnan jäseniä. Sebastian Gripenberg eturivissä keskellä.

tehtävistään, ja vetäytyi omistamaansa Majbyn kartanoon Kirkkonummella. Siellä hän kuoli 12.10.1869 74 vuoden iässä.

Käytettyjä lähteitä mm.:

Ajan sanomalehdistö osoitteessa <http://digi.lib.helsinki.fi>

HisKi, seurakuntien historiikirjat osoitteessa <http://www.genealogia.fi>

G.A.Gripenberg: Generalmajor Hans Henrik Gripenberg. Söderström & C:o, Helsingfors 1937

Georg Haggrén: Valkeakosken Rapola. Talonpoikaiskylästä herraskartanoksi. Museovirasto 2001

Eino Jutikkala: Sääksmäen pitäjän historia. Jyväskylä 1934

Kansallinen elämäkerrasto: A.Takolander (Odert Gripenberg), N.Liakka (Sebastian Gripenberg)

E.O.Kuujo: Odert Gripenbergin internaattikoulu 1812-1822. Historiallinen arkisto 55, Helsinki 1955

Tommi Lehtonen: Voipaalan kartanon alapohjan tutkimus. Tutkintotyö 2008. Tamp.Ammattikorkeak.

Unto Ollikainen: Piirteitä Sääksmäen kansakoulujen historiasta. Sääksmäen kunta. Hämeenlinna 1961

August Petäjä: Ettei mitään unohtuisi (1910), julk. mm. Sääksmäki 2007

Taito Piironen: Puoli vuosisataa kansansivistystyötä Sääksmäessä (1819-1868). Pro gradu 1943

Jaakko Pärssinen: Kasvatusopilliset virtaukset ja koululaitoksen kehitys Suomessa vuosina 1801-1843.

Väitöskirja. Helsinki 1911

Hanni Sippo: Voipaalan kartano Sääksmäellä. Diplomityö 1990. Tamp. TKK

Olli Vuorinen: Fabian Langenskiöld 1810-1863. Sääksmäki 1997

Muita lähteitä on mainittu tekstin yhteydessä.

Sääksmäen kansakoululaitoksen alku

Voipaalan koulun jälkeen lukutaito pitäjässä pääsi jälleen romahtamaan. Lukkarinkoulujen toiminta oli katkelmallista, ja monien lukkareiden kerrotaan olleen kerrassaan kelvottomia opettajiksi. Papisto päätti 1847 perustaa kyliin sunnuntaisin toimivia kyläkouluja, ensin Ritvalaan ja Valkeakoskelle, joissa tilanne oli onnettomin. Opettajan palkkaukseen päätettiin köyhäinkassasta antaa vuosittain 10 ruplaa, jonka Voipaalan uusi isäntä majuri **Nervander** ainakin aluksi maksoi omista rahoistaan - ehkäpä myös tietoisena kartanonsa lähihistoriasta.

Myös Rapolan isäntä lääninkamreeri P.G.**Svinhufvud** osallistui talkoisiin omalla tavallaan. Hän valmistutti erityisiä kirjoituskaavioita, joissa oli mallikirjaimia ja -lauseita. Vihot ja musteet hän osti omilla rahoillaan, mikä tuohon aikaan merkitsi nykyoloja ajatellen suuria kustannuksia.

Kun keisari Aleksanteri II oli 1856 antanut kehotuksen pitäjänkoulujen perustamiseksi, ja luvannut niille vielä valtion apuakin, keskustelu kouluasiasta heräsi Sääksmäessäkin uudella tavalla. Vuonna 1860 päätti pitäjänkokous alustavasti, että pitäjänkoulu pitää perustaa Sääksmäkeenkin. Asiaa vauhditti 1861 kirkkoherraksi tullut monipuolinen kielimies ja opettaja, fil.tri ja rovasti **Gustaf Cannelin** (1815-85), eräs seurakunnan historian merkittävimmistä papeista. Hän ehdotti pitäjänkokoukselle 21.7.1861, että pitäjään palkattaisiin peräti kolme opettajaa, pitäjän eri puolille.

Erinäisten vaiheiden jälkeen kiertävänä koulumestarina toimi vuosina 1862-64 unilukkari F.W.Nikander. Nuo vuodet olivat kuitenkin suuren riidan aikaa, kun kukin pitäjän kolmesta osasta taisteli keskenään koulurasituksesta. Kun valtiopäivät 1863-64 päättivät valtion tuesta kansakouluille, valittiin elokuussa -64 uudeksi koulumestariksi lukkari **Erland Ståhlman**, joka toimi virassaan menestyksekkäät 30 vuotta.

Rovasti Cannelin ilmoitti kirkossa sunnuntaina 15.1.1865: *"Niinkuin ennen on ilmoitettu tulee pitäjänkoulu avattavaksi huomenna Lemolan talossa Huittulassa. Jonka tähden ne lapset, jotka tähän kouluun aikovat, tulkoot silloin kl. 10 paikoilla ed. puolenp. Saapuville mainittuun taloon itsensä ilmoittamaan ja ottakoot myötänsä katkismuksen, virsikirjan, uudentestamentin ja piiplian historian, joilla niitä on. Myöskin saan minä ilmoittaa, että köyhäin lapset saavat koulussa ilman maksutta käyttää kirjoja, kirjoitus- ja luvunlaskutauluja, paperia, pänniä ja pläkkiä, joita samotenkin myös muuta koulun tarpeeksi, ostetaan niillä rahoilla, joita tämän seurakunnan herrasväki on jo koonnut ja yhä kokoa koulun edistämiseksi"*.

Koulu toimi ensimmäisen vuotensa Huittulassa, toisen Saarioispuolella, kolmannen taas Huittulassa, kunnes **varsinainen koulutalo vuonna 1868 rakennettiin** Ali-Häkärilästä pakkolunastetulle tontille. Saarioispuolelle perustettiin koulu 1873, ja se toimi aluksi vuokralla Sakaassa. Kolmas koulu syntyi 1877 Metsäkansaan, ja neljäs tehdasyhtiön toimesta 1883 Valkeakoskelle. Näin alkoi Sääksmäen kansanopetus vähitellen kukoistaa, ja ajan mittaan kouluja syntyi lähes kaikkiin kyliin. Tehokkuuteen ja kustannussäästöihin tähtäävä nykyaika on sittemmin ryhtynyt purkamaan tätä paikalliskoulujen rikkautta - mutta se on jo toisen kertomuksen aihe.

Sääksmäen kansakoulujen alkuhistoriasta (ja eräin osin aina vuoteen 1961 saakka) kirjoitti **Unto Ollikainen** ansiokkaan kirjansen 1961, jonka painos valitettavasti on ajat sitten loppunut.

Vuosien 1863-64 kouluriidasta saa erinomaisen kuvan selailemalla varsinkin alkuvuoden -63 **Hämäläinen**-lehden numeroita osoitteessa <http://digi.lib.helsinki.fi>.

Tämän vihkosen olen kirjoittanut sen vuoksi, että Valkeakosken kaupungin koululaitoksella on vuonna 2008 kosolti tasalukuisia merkkipäiviä. Odert Gripenbergin syntymästä on kulunut 220 vuotta, Voipaalan koulun alkamisesta 190, ja Rauhalan koulutalon rakentamisesta 140 vuotta. Suuresta alkuperäismateriaalista olen voinut käyttää vain pienen osan. Ehkäpä joskus tulee tarvetta esitykseni laajentamiseen ja tarkistamiseen, jolloin voisimme myös saada eloisamman kuvan noiden kaukaisten mutta merkittävien vuosien tapahtumista.

Sääksmäessä 28.1.2008 Kari Rydman